

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut ekonomických studií

Rostislav Hrdý

**Denní cílení versus intertemporální substituce - empirický
odhad elasticit nabídky práce na příkladě malých a
středních podniků (MSP) v České republice**

Bakalářská práce

Praha 2013

Autor práce: **Rostislav Hrdý**

Vedoucí práce: **PhDr. Wadim Strielkowski, Ph.D.**

Rok obhajoby: **2013**

Bibliografický záznam

HRDÝ, Rostislav. *Denní cílení versus intertemporální substituce - empirický odhad elasticit nabídky práce na příkladě malých a středních podniků (MSP) v České republice*. Praha, 2013. 67 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut ekonomických studií. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Wadim Strielkowski, Ph.D.

Abstrakt

Tato bakalářská práce zkoumá nabídku práce na příkladě malých a středních podniků v České republice. Staví proti sobě dvě základní hypotézy – hypotézu denního cílení a hypotézu intertemporální substituce. Hypotéza denního cílení vychází ze stanovení příjmu, kterého se pracovníci snaží dosáhnout. Naopak hypotéza intertemporální substituce předpokládá, že se pracovní doba odvíjí od mzdové sazby. Pomocí dotazníkového šetření jsem získal měsíční údaje o odpracované době a vydělané mzdě od českých podnikatelů. Na základě získaných dat jsem testoval obě hypotézy. Mzdové elasticity vykazují kladné hodnoty, což vede k zamítnutí hypotézy denního cílení. Nabízím několik možných vysvětlení získaných závěrů. Jedním z nich je i zaměření podnikatelů na akumulaci kapitálu a bohatství jako hlavní motivaci podnikání. S tím souvisí nedávná ekonomická transformace v České republice.

Klíčová slova: nabídka práce, mzdy, intertemporální substituce, denní cílení, elasticita nabídky práce, MSP

Abstract

This bachelor thesis explores labour supply on the example of small and medium enterprises in the Czech Republic. It contrasts two basic hypotheses - the hypothesis of daily targeting and the intertemporal substitution hypothesis. The hypothesis of daily targeting is based on determination of income which workers try to achieve. On the other hand, the intertemporal substitution hypothesis assumes that hours worked depend on wage rate. I have used the survey to obtain monthly data of work hours and earned wage by Czech entrepreneurs. Based on the obtained data I have tested two hypotheses. Wage elasticities have positive values which lead to rejection the hypothesis of daily targeting. I have offered several possible explanations of obtained conclusions. One of them is the focus of entrepreneurs on accumulation of capital and wealth as the main motivation for business. This is related to recent economic transition in the Czech Republic.

Key words: labour supply, wages, intertemporal substitution, daily targeting, elasticity of labour supply, SMEs

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 16. 5. 2013

Rostislav Hrdý

Poděkování

Rád bych poděkoval vedoucímu mé práce, PhDr. Wadimu Strielkowskému, Ph.D., za jeho ochotu, cenné rady a odbornou pomoc při psaní této práce.

Také bych rád projevil vděk své rodině za podporu při psaní bakalářské práce.

UNIVERSITAS CAROLINA PRAGENSIS
založena 1348

Univerzita Karlova v Praze
Fakulta sociálních věd
Institut ekonomických studií

Opletalova 26
110 00 Praha 1
TEL: 222 112 330,305
TEL/FAX: 222 112 304
E-mail: ies@fsv.cuni.cz
<http://ies.fsv.cuni.cz>

Akademický rok 2011/2012

TEZE BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Student:	Rostislav Hrdý
Obor:	Ekonomie
Konzultant:	PhDr. Wadim Strielkowski, Ph.D

Garant studijního programu Vám dle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a Studijního a zkušebního řádu UK v Praze určuje následující bakalářskou práci.

Předpokládaný název BP:

Denní cílení versus intertemporální substituce – empirický odhad elasticit nabídky práce na příkladě malých a středních podniků (MSP) v České republice

Charakteristika tématu, současný stav poznání, případné zvláštní metody zpracování tématu:

Ekonomické modely, které vysvětlují životní cyklus nabídky práce, předpokládají pozitivní vztah mezi počtem odpracovaných hodin a změnami mzdy. Podnikatelé (obzvláště ti podnikatelé, kteří si mohou vybrat, kolik hodin denně nebo měsíčně odpracují) tedy substituují volný čas a práci intertemporálně (jedná se například o majitele malých obchodů, dílen, řidiče taxislužeb, drobné prodejce, apod.). Některé studie dokazují, že elasticita intertemporální substituce je nízká. Camerer a kol. (1997) studovali denní nabídku práce taxikářů v New Yorku. Ukázali, že v případě neočekávané nárůstu zisku se řidiči rozhodli pro kratší pracovní dobu a naopak v případě nízkých příjmů pracují déle. Altonji a kol. (1986), Berg (1961), and Orde-Brown a kol. (1946) prokázali, že denní cílení se objevuje v případech malých podniků.

Tato bakalářská práce se má věnovat prozkoumání vyše uvedených souvislostí na příkladu malých a středních podniků (MSP). Předpokládá se, že vztah mezi odpracovaným časem a mzdou je rozdílný oproti tomu, který je základem obecných ekonomických teorií. Hlavním cílem práce bude ukázat, zda pro malé a střední podniky v České republice platí intertemporální substituce nebo se řídí denním cílením. V práci se bude zkoumat mzdová elasticita a také vztah mezi mzdou a odpracovaným časem.

Struktura BP:

1. Úvod do problému odhadu elasticit nabídky práce
 - a) Teoretické základy nabídky práce
 - b) Úvod k malým a středním podnikům
2. Intertemporální substituce a denní cílení
3. Testování a odhadování
4. Analýza a interpretace výsledků
5. Závěr

Seznam základních pramenů a odborné literatury:

1. Camerer, C., Babcock, L., Loewenstein, G.: „Labour supply of New York City cabdrivers: one day at a time”, *The Quarterly Journal of Economics*, May 1997
2. Altonji, Joseph G., “Intertemporal Substitution in Labor Supply: Evidence from Micro Data,” *Journal of Political Economy*, XCIV (1986), p. 176–215.
3. Berg, Elliot J.: ”Backward-sloping Labour Supply Functions in Dual Economies – the Africa case”, *Quarterly Journal of Economics*, LXXV (3), 1961.
4. Bjornland Hilde: “Monetary Policy and the theory of fluctuations”, University of Oslo, 1999.
5. Maddala, G. S.: “Introduction to Econometrics”, druhá edice. New York, NY: Macmillan Publishing Company, (1992).
6. Jeffrey M. Wooldridge: “Introductory Econometrics. A Modern Approach. “sekond edition. MIT Press, Cambridge, Massachusetts, (2006)
7. Orde-Brown, G. :”Labour conditions in East Africa”, London: Colonial Office, 1946
8. Mankiw, N. Gregory, Julio J. Rotemberg, and Lawrence H. Summers: “Intertemporal Substitution in Macroeconomics,” *Quarterly Journal of Economics*, (1985), p. 225–251.
9. Strielkowski, W., Wasilewski, A. Daily targeting versus intertemporal substitution - estimating elasticities of labour supply: a case of Polish rural entrepreneurs. *Economics and Management*, 10 (72): p. 3-10, ISSN 1998-1627, 2011
10. Wales, Terence J., “Estimation of a Labor Supply Curve for Self-Employed Business Proprietors,” *International Economic Review*, XIV (1973), p. 69–80.

Datum zadání:	04.06.2012
Termín odevzdání:	17.05.2013

V Praze dne

Podpisy konzultanta a studenta

.....
Rostislav Hrdý

.....
PhDr. Wadim Strielkowski, Ph.D

Seznam tabulek

Tabulka č. 3.1: Definice MSP

Tabulka č. 3.2: Procentní podíl soukromého sektoru na HDP a zaměstnanosti

Tabulka č. 3.3: Pozice ČR v jednotlivých aspektech žebříčku v roce 2012 a 2013

Tabulka č. 4.1: Popisná statistika respondentů

Tabulka č. 4.2: Gendrová a věková statistika respondentů

Tabulka č. 4.3: Otázka 5: Zda (a jak) se změnil cílový trh výrobků vašeho podniku v posledních 3 letech?

Tabulka č. 4.4: Souhrnná statistika klíčových proměnných

Tabulka č. 4.5: Model metodou OLS pro mzdu i průměrnou hodinovou mzdu

Tabulka č. 4.6: Výsledky pro model s fixními efekty

Tabulka č. 4.7: Výsledky pro model s fixními efekty a binární proměnnou pro prosinec

Tabulka č. 4.8: Výsledky pro model s fixními efekty rozdělené dle věku a pohlaví respondentů

Seznam grafů

Graf č. 3.1: Vývoj počtu MSP v letech 2001 - 2011

Graf č. 3.2: Vývoj počtu zaměstnanců (v tis.) v sektoru MSP od roku 2001 do 2011

Graf č. 3.3: Účetní přidaná hodnota malých a středních podniků mezi roky 2001 - 2011

Graf č. 3.4: Celkový výkon SME od 2001 do 2011

Graf č. 3.5: Vývoj zahraničního obchodu MSP v letech 1999 – 2011

Graf č. 3.6: Pozice států dle indexu snadnosti podnikání

Graf č. 4.1: Nejvyšší dosažené vzdělání dotázaných

Graf č. 4.2: Otázka 1: Jak dlouho se váš podnik pohybuje v této oblasti podnikání (funguje na trhu v této oblasti)?

Graf č. 4.3: Otázka 2: Jaký je právní a organizační základ vašeho podniku / firmy?

Graf č. 4.4: Otázka 3: Kolik zaměstnanců pracuje ve vašem podniku?

Graf č. 4.5: Otázka 4: Jak byste popsal velikost trhu, ve kterém podnikáte?

Graf č. 4.6: Otázka 7: Do jaké kategorie patří celkový roční příjem vaší domácnosti (zahrnující veškeré zdroje příjmu)?

Graf č. 4.7: Otázka č. 8: Která věta nejlépe vystihuje vaši motivaci pro zřízení a provoz podniku?

Graf č. 4.8: Otázka č. 12: Která věta nejlépe vystihuje, kolik hodin obvykle denně pracujete?

Graf č. 4.9: Histogram odpracovaných hodin

Graf č. 4.10: Bodový graf závislosti (log) hodin na (log) mzdě

Graf č. 4.11: Q-Q plot reziduí

Seznam zkratek

ČR	Česká republika
ČSFR	Česká a Slovenská Federativní Republika
ČSÚ	Český statistický úřad
EU	Evropská unie
HDP	Hrubý domácí produkt
HMS	Hypotéza mezičasové substituce
MSP	Malé a střední podniky
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
SME	Small and medium enterprises
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik

Obsah:

Seznam tabulek	ix
Seznam grafů	x
Seznam zkratk	xi
Obsah	xii
Úvod	1
1. Přehled literatury	3
1.1 Mikroekonomický pohled.....	3
1.2 Makroekonomický pohled	5
2. Mezičasová nabídka práce a averze vůči ztrátě příjmu	7
2.1 Dynamický model nabídky práce	7
2.2 Optimální řešení.....	8
2.3 Odhad mzdové elasticity.....	9
2.4 Averze vůči ztrátě příjmu	9
3. MSP v České republice	11
3.1 Definice MSP.....	12
3.2 Vývoj a význam MSP	13
3.2.1 Transformační cesta.....	14
3.3 Statistické údaje o MSP	17
3.4 České podnikatelské prostředí	22
4. Empirická analýza	25
4.1 Kvantitativní výzkum	25
4.1.1 Technika sněhové koule	25
4.1.2 Metoda sběru dat	26
4.2 Získané údaje	27
4.3 Specifikace modelu a výsledky.....	34
4.3.1 Sestavení modelu.....	34
4.3.2 Měsíční mzda vs. průměrná hodinová mzda	34
4.3.3 Klíčové proměnné.....	35

4.3.4	Hypotézy.....	37
4.3.5	Verifikace modelu	38
4.3.6	Hausmanův test	39
4.3.7	Výsledky.....	39
	Závěr	44
	Literatura	46
	Přílohy	51

Úvod

Ve své práci se zabývám rozhodováním českých podnikatelů o intertemporální substituci mezi prací a volným časem v kontextu ekonomického rozhodování o efektivitě a působnosti podniku. Klasická ekonomická teorie předpokládá, že se lidé snaží maximalizovat jak výdělek, tak i volný čas. Pracují déle, když je mzdová sazba vyšší, a naopak pracují kratší dobu, pokud je mzdová sazba nižší. Objevují se svědectví, že vztah mezi počtem odpracovaných hodin a změnami mzdy nemusí být vždy kladný, jak model životního cyklu nabídky práce předpokládá. Tato evidence byla prokázána zejména u lidí, kteří si mohou vybrat, kolik hodin denně odpracují. Altonij (1986) potvrdil tuto evidenci u podnikatelů a Camerer a kol. (1997) prokázali existenci hypotézy denního cílení neboli cílení příjmů u taxikářů v New Yorku. Taxikáři nesubstitují práci a volný čas mezičasově, ale upřednostňují stanovení denního cíle, po jehož splnění s prací skončí.

Tato studie je inspirovaná výzkumem Camerera a kol. (1997), kteří využili toho, že se taxikáři rozhodují o své nabídce práce ze dne na den. Mají velice krátký rozhodovací horizont - denní. Právě v tomto faktu se odlišuje tato práce, ve které jsem nevyužil denních dat, ale měsíčních. Pro sběr údajů o měsíční mzdě a údajů o počtu odpracovaných hodin za měsíc jsem se rozhodl ze dvou hlavních důvodů. Za prvé, z důvodu reportování, neboť čeští podnikatelé zaznamenávají pouze měsíční údaje, a za druhé proto, že rozhodovací horizont je u českých podnikatelů jeden měsíc. Data jsem získal provedením dotazníkového šetření na MSP převážně z kraje Vysočina. Celkově jsem posbíral 86 vyplněných dotazníků a získal tak k dispozici 602 pozorování.

Zaměřil jsem se na empirický odhad elasticit nabídky práce. Elasticita nabídky práce byla v dřívějších studiích zkoumána jak na základě agregovaných dat, tak na základě individuálních panelových dat. Výsledky ukazují značné rozdíly ve sledovaných elasticitách. Tyto výsledky mohou být navíc obtížně interpretovatelné, neboť hypotéza mezičasové substituce (HMS) předpokládá, že změny mezd jsou tzv. „přechodné“ – jsou relativně konstantní v rámci dne a nevykazují korelaci mezi jednotlivými dny. Ovšem tento předpoklad platí v praxi jen zřídka.

S využitím získaných údajů jsem odhadl vztah mezi mzdou a odpracovanými hodinami a potvrdil tak hypotézu mezičasové substituce. Mzdové elasticity jsou kladné a relativně velké. Podnikatelé pracují déle, když je to pro ně výhodnější. Hypotéza cílení příjmů nebyla na příkladě MSP v České republice prokázána.

Bakalářská práce se skládá ze čtyř částí. V první kapitole poskytuji přehled nejdůležitějších studií o intertemporální substituci nabídky práce, ať již z pohledu mikroekonomického nebo makroekonomického. Ve druhé kapitole se zabývám mezičasovou teorií nabídky práce a odvozuji dynamický model nabídky práce. Zároveň poskytuji náhled do behaviorální a psychologické ekonomie, která nabízí vysvětlení hypotézy cílení příjmů pomocí teorie o averzi ke ztrátě příjmu. V další kapitole analyzuji sektor MSP v České republice. Ve čtvrté kapitole popisuji empirický přístup, metodologii, zvolený model a prezentuji získané výsledky.

1. Přehled literatury

V následující sekci představím nejdůležitější empirické studie věnující se HMS. Přehled pokrývá období od šedesátých let minulého století až do současnosti. Empirické práce se vzájemně odlišují v mnoha ohledech. Rozdíly nacházíme v použitých datech, analýzách a samozřejmě i závěrech. Jednou z prvních prací je studie Lucase a Rappinga (1969), ve které se na agregovaném modelu amerického trhu práce ukazuje, že lidé pracují více při vyšších mzdách a naopak spotřebovávají více volného času při nižších mzdách. Jejich výsledky jsou tedy v souladu s mezičasovou substitucí nabídky práce. Přitom jejich odhad elasticity byl 1,4. Tato hodnota není v kontextu ostatních makroekonomických studií příliš vysoká, ale je vyšší než většina odhadů pro mikroekonomická data.

Naopak některé studie prokazují zpětně zakřivenou křivku nabídky práce. Takovou studii vytvořil Berg (1961). Zkoumal nabídku práce farmářů v duálních ekonomikách v Africe. Zpětné zakřivení je založeno na faktu, že migranti přicházející do Afriky pracovali na bázi denního cílení. Tento přístup byl znám již z 18. století z Anglie:

„Pokud člověku stačí 4 dny, aby se uživil na 7 dní, bude držet svátek zbylé tři dny, to znamená, že bude žít v nepokoji a zhýralosti.“ (Berg, 1961, s. 469)

Nyní rozdělím empirické práce na základě přístupu autorů ke zkoumanému jevu. Na problém je možné nahlížet z makroekonomického hlediska či z mikroekonomického pohledu. Nejdříve uvedu studie založené na mikroekonomických datech.

1.1 Mikroekonomický pohled

Jako jeden z prvních se mzdovou elasticitou a nabídkou práce zabýval Wales (1973). Zkoumá reakci samostatně výdělečně činných osob na změnu mzdy, „nepracovního příjmu“¹ a daní. Právě daně hrají v modelu důležitou roli. Výsledky ukazují, že tři čtvrtiny respondentů reagují na zvýšení daňové sazby snížením množství odpracovaných hodin. Samotná mzdová

¹ Pojmem „nepracovní příjem“ je označován veškerý příjem kromě mzdy.

elasticita vykazuje záporné i kladné hodnoty. Ghez a Becker (1975) využili data rozdělená dle věku a vzdělání „hlavy“ rodiny. Elasticita opět vykazuje kladné i záporné hodnoty a kolísá v rozmezí od -0,64 do 0,44. Mezi další počáteční studie v oblasti mezičasové nabídky práce patří Smithova (1977) analýza údajů rozdělených dle věkových skupin. Velmi podobné jsou práce MaCurdyho (1981) a Altonjiego (1986). Elasticita intertemporální substituce nabídky práce je odhadována od 0 do 0,35 v obou případech. MaCurdy (1981) také zmiňuje důležitý fakt, že ideální test změny nabídky práce na dočasnou změnu mzdy žádá, aby se počet odpracovaných hodin lišil každý den a mzdy byly relativně konstantní během dne, ale nekorelované napříč jednotlivými dny. Podobné výsledky ukazuje i studie z Velké Británie, kde Browning, Deatona, Irish (1985) použili data z let 1970 až 1977 pro odhadnutí modelu životního cyklu, konkrétně mužské nabídky práce a celkové spotřeby domácností. Elasticita mezičasové substituce se pohybuje v rozmezí od 0,14 do 0,4. Rogerson a Rupert (1991) použili mikroekonomická data z let 1976-1982 pro ženaté muže ve věku 25 až 65 let. V jejich modelu si pracovníci volili týdny v roce a hodiny v týdnu, které budou pracovat. Přestože použili dvou-dimenzový model, získali podobné výsledky jako Browning, Deatona, Irish (1985). Rozdílný přístup využil Fafchamps (1993), který zkoumal rozhodování o nabídce práce farmářů v Burkině Faso v západní Africe. K určení elasticity použil srovnání předpokládané změny v produktivitě práce se změnami v nabídce práce.

Pro moji analýzu je nejdůležitější práce Camerera a kol. (1997) o nabídce práce taxikářů v New Yorku. Taxikáři, stejně jako drobní podnikatelé, jsou pro ověření HMS ideálním vzorkem. Jejich rozhodovací horizont je založen na denní bázi. Výše mzdy je ovlivněna poptávkovými šoky způsobenými např. počasím, kulturními akcemi. Camerer a kol. využili také faktu, že mzdy jsou přechodné. Autor nachází jen málo důkazů k ověření hypotézy intertemporální substituce, protože většina odhadovaných elasticit se jeví jako záporná (okolo -1). Taxikáři tedy pracovali kratší dobu v tzv. „dobrých dnech“, kdy jejich příjem byl vysoký (čekali na zákazníka kratší dobu) a naopak pracovali déle v tzv. „špatných dnech“, kdy jejich výdělek byl nižší. Camerer a kol. to vysvětlují hypotézou denního cílení, tedy, že taxikáři pracují, dokud nesplní svůj denní cíl.

Konzistentní výsledky s Camererem a kol. (1997) získal Chou (2002), který odhadoval mzdové elasticity taxikářů v Singapuru. Elasticita byla ve všech případech negativní a to i po použití instrumentální proměnné k opravení chyby v měření.

Naopak evidenci cílení příjmů neprokázali Strielkowski a Wasiliewski (2011), kteří zkoumali elasticitu nabídky práce rurálních podnikatelů v Polsku. Posbírali dva soubory dat založené na denním a měsíčním horizontu. Analýza potvrdila HMS u obou vzorků. Výsledky mohou být vysvětleny například faktem, že v Polsku stále ještě probíhá ekonomická transformace a pro polské podnikatele zůstává zisk hlavní motivací podnikání.

1.2 Makroekonomický pohled

Elasticita nabídky práce je z makroekonomického pohledu velmi důležitá a zásadní při pochopení dění na trhu práce. Již Lucas (1980) tvrdil:

„Zaměstnanost a nominální mzdy jsou určeny některými velmi složitými interakcemi na trhu práce týkající se zaměstnanců a zaměstnavatelů. Jak víme, je možné velmi dobře napodobit celkový výsledek této interakce v případě konkurenční rovnováhy, když jsou mzdy a normohodiny generovány interakcí „reprezentativních“ domácností a firem.“

(Lucas, 1980, str. 711)

V návaznosti na analýzu Lucase a Rappinga (1969) se mnoho ekonomů snažilo vysvětlit kolísání v celkové zaměstnanosti, které je modelováno jako pohyby podél křivky nabídky práce. Klíčovými faktory, které ovlivňují zaměstnanost, jsou domácnosti, které substituují nabídku práce intertemporálně v závislosti na přechodných změnách mezd. Ovšem některé studie používající agregovaná data nenašly evidenci mezičasové substituce nabídky práce, ale získaly opačné výsledky. Jednu z takových prací poskytl Mankiw a kol. (1985). Využili stejný postup odhadování - pomocí nelineární instrumentální proměnné - jako Hansen a Singleton (1982). Vychází jim elasticita volného času mezi -0,0027 a -0,99. V tomto případě je volný čas definován jako rozdíl mezi celkovým dostupným počtem hodin v daném období a celkovým počtem odpracovaných hodin pracovní silou v daném období na hlavu.

Naopak potvrzení teorie mezičasové substituce přinesl Alogoskoufis (1987a). Získal vyšší odhady elasticity než v předchozích studiích. Tyto výsledky korespondují se zjištěními Halla (1980), který využil měření o celkovém počtu odpracovaných hodin a hodinových výdělích. Ostatně i použitá metoda odhadování – odstranění trendu a autoregresní

transformace dat - je podobná Alogoskoufisovi (1987a). Další obdobnou práci poskytli Andrews and Nickell (1982). V ní nelze tak snadno zamítnout HMS jako u Mankiw a kol. (1985). Naopak výsledky ukazují signifikantní intertemporální substituci. Na jejich analýzu navázal Alogoskoufis (1987b), který se také zaměřil na vztah mezi celkovou zaměstnaností a intertemporální substitucí ve Velké Británii. Na základě výsledků dochází k závěru, že teorie založené na mezičasové substituci a průběžného vyčištění trhu jsou zamítnuty. Ovšem připouští fakt, že HMS může hrát jistou roli v makroekonomickém modelování.

Hned několik studií o intertemporální substituci nabídky práce publikovali Yongsung Chang a Sun-Bin Kim, ve kterých zkoumali mj. elasticitu nabídky práce na modelu založeném na heterogenních agentech. Výsledná elasticita agregované nabídky práce je kolem 1, což je více než v případě typického odhadu pro mikroekonomická data, ale méně než ve většině studií s makroekonomickými údaji (Chang a Kim, 2003). Dále prokázali, že sklon křivky nabídky práce je určen spíše distribucí rezervační mzdy než ochotou nahradit volný čas intertemporálně. V modelu všeobecné ekonomické rovnováhy jim vychází elasticita nabídky práce opět okolo 1, a to i přes nízkou elasticitu mezičasové substituce pro volný čas, která je odhadnuta kolem 0,4.

Důležitou roli v podobných studiích mohou hrát i peníze. Právě zařazení vlastnictví peněžních prostředků jako jeden z klíčových faktorů spotřeby a nabídky práce jednotlivce může zpřesnit mezičasový substituční efekt. Jednou z prvních prací, která zahrnovala i peněžní faktor, je práce Dutkowského a Dunskeého (1996). Autoři použili čtvrtletní data z USA a jejich signifikantní odhady potvrdily hypotézu intertemporální substituce nabídky práce.

Další prací, která zařazuje peníze do rozhodování spotřebitele během jeho životního cyklu, je studie Diba a Phaneufa (2005). V této studii použili jedno a dvou-dimenzový model ISLS se zahrnutím faktoru peněz i bez něj. Oproti Mankiwovi a kol. použili jiný systém pro změření volného času. Mankiw a kol. využili jednotlivého měření volna, zatímco Dib a Phaneuf (2005) použili stejnou metodu jako Hansen a Singleton (1982). Kombinací elasticit pro týdenní počet odpracovaných hodin a odpracovaných týdnů dostali mzdové elasticity pro celkový počet odpracovaných hodin. Tyto elasticity jsou vyšší než v předchozích studiích. Pohybují se v rozmezí od 1,54 až do 2,15. Nejvyšší předchozí zjištěná elasticita byla kolem 2,04 (Alogoskoufis, 1987a).

2. Mezičasová nabídka práce a averze vůči ztrátě příjmu

V této části se budu zabývat neoklasickou teorií nabídky práce a averzí vůči ztrátě příjmu. Základní model nabídky práce vychází z rozhodování spotřebitele o preferenci mezi volným časem a spotřebou ostatních statků. Využiji model vysvětlující životní cyklus nabídky práce, který je oproti statickému modelu realističtější, neboť zahrnuje rozhodování jedinců ve více obdobích. Právě intertemporální podstata zobecňuje rozsah teorie nabídky práce. Benítez-Silva (2000) zmiňuje tyto důležité rozšiřující aspekty:

- Může být prozkoumána změna nabídky práce jednotlivce během životního cyklu.
- Role očekávání a stochastické události během života mohou být brány v potaz.
- Může být analyzováno chování jednotlivce s ohledem na mzdu během určitého období i celého života.

Jako základ pro definování mezičasové nabídky práce využiji dynamický model nabídky práce v určitém čase od Cahuce a Zylberga (2004).

2.1 *Dynamický model nabídky práce*

Ve výše uvedeném textu jsem se již zmínil o tom, že dynamická teorie je založena na rozhodování jednotlivce během životního cyklu. Životní cyklus je soubor na sebe navazujících období, přičemž počáteční období je označováno jako 0 a koncové období jako T.

Stejně jako ve statickém modelu předpokládáme, že si spotřebitel vybírá dle svých preferencí v každém období mezi spotřebou statků a volným časem, což je znázorněno užitkovou funkcí $U(C_1, \dots, C_t, \dots, C_T; L_1, \dots, L_t, \dots, L_T)$, kde C_t a L_t jsou spotřeba fyzických statků a volného času pro období t . Pro analytické účely je lepší si funkci přepsat do podoby $\sum_{t=1}^{t=T} U(C_t, L_t, t)$ a předpokládat, že užitková funkce je časově nesouvislá. Tento předpoklad je velice restriktivní. Dalším omezením je fakt, že nebereme v potaz trénink.

Naopak můžeme předpokládat, že spotřebitel má možnost si spořit. Pro vyjádření reálné úrokové míry mezi obdobími $t - 1$ a t využijeme r_t . Dále si celkové množství času pro

každé období označíme 1 a velikost aktiv spotřebitele v daném období jako A_t . Tuto velikost vypočteme součtem mzdy $w_t(1 - L_t)$, „nepracovního příjmu“ $B_t + r_t A_{t-1}$, velikosti aktiv z minulého období A_{t-1} a odečtením spotřeby C_t za dané období t :

$$A_t = (1 + r_t)A_{t-1} + B_t + w_t(1 - L_t) - C_t, \quad \forall t \geq 1 \quad (1)$$

2.1.1 Optimální řešení

S ohledem na rozpočtové omezení (rovnice (1)) se spotřebitel snaží v každém období maximalizovat užitek. Stanovím si v_t jako Lagrangeův multiplikátor a vyjádřím si Lagrangián:

$$L = \sum_{t=1}^{t=T} U(C_t, L_t, t) - \sum_{t=1}^{t=T} v_t [A_t - (1 + r_t)A_{t-1} - B_t - w_t(1 - L_t) + C_t] \quad (2)$$

Vyjádřením derivací dle B_t, C_t, A_t získám podmínky prvního řádu a provedením řadou úprav dostanu:

$$v_t = (1 + r_{t+1})v_{t+1} \quad (3)$$

$$U_C(C_t, L_t, t) = v_t \text{ a } U_L(C_t, L_t, t) = v_t w_t \quad \Rightarrow \quad \frac{U_L}{U_C} = w_t \quad (4)$$

Poměr $\frac{U_L}{U_C}$ se nazývá mezní míra substituce a vztah $\frac{U_L}{U_C} = w_t$ platí pro každé t . Optimální spotřeba statků a volného času:

$$C_t = C(w_t, v_t, t) \text{ a } L_t = L(w_t, v_t, t) \quad (5)$$

Pro daný mezní užitek bohatství v_t definují rovnice (5) tzv. Frischovy poptávky pro období t . Za předpokladu konstantní v_t mohou odvodit Frischovu elasticitu nabídky práce, která je také nazývána jako mezičasová substituce elasticity, jako elasticitu běžné mzdy funkce:

$$h(w_t, v_t, t) = 1 - L(w_t, v_t, t) \quad (6)$$

Kromě Frischovy elasticity nabídky práce známe ještě Marshallovskou a Hickovskou elasticitu nabídky práce. Jak uvádí MacCurdy (1981), Hickovská elasticita substituce je některými autory nesprávně zaměňována s mezičasovou substitucí. Hickovská elasticita substituce splňuje podmínku konstantní velikosti užitku pro spotřebitele během všech období,

zatímco u intertemporální substituce se velikost užítka mění a konstantní zůstává velikost mezního užítka bohatství.

Nyní se vrátím k rovnici (3), která ukazuje, na čem závisí v_t . Nadefinuji ji v logaritmickém tvaru:

$$\ln v_t = -\sum_{t=1}^{t=T} \ln(1 + r_t) + \ln v_0 \quad (7)$$

Rovnice (7) ukazuje, že logaritmus v_t může být rozdělen na fixní efekt $\ln v_0$ a věkový efekt $\sum_{t=1}^{t=T} \ln(1 + r_t)$, který je společný pro všechny.

2.1.2 Odhad mzdové elasticity

Budu vycházet z následující rovnice nabídky práce, která představuje vztah mezi odpracovaným časem a průměrnou hodinovou mzdou:

$$\ln h = \alpha_w \ln w + \alpha_R \ln R + x\theta + \varepsilon, \quad (8)$$

kde h je počet odpracovaných hodin, w je hodinová mzda pro dané období, R je nepracovní příjem, x je vektor charakterizující jedince a ε je chybový člen. Parametry $\alpha_w, \alpha_R, \theta$ budou odhadnuty.

Vrátím se nyní k sekci 2.1.1, konkrétně k rovnici (7). Za předpokladu, že v rovnici (7) je r_t konstantní, mohu věkový efekt označit jako ρ_t . Mezní užitek bohatství v_t je považován za exogenně daný a nezávislý na současné mzdě. Zároveň je nahrazeno R v rovnici (8) za $\ln v_0 + \rho_t$. Díky tomu mohu získat Frischovy elasticity nabídky práce. Výslednou rovnici převedu do tvaru první diference, abych eliminoval fixní efekty. Koeficient α_w nám určí intertemporální substituci nabídky práce. Finální rovnice po odhad intertemporální substituce má tvar:

$$\Delta \ln h_t = \rho + \Delta x_t \theta + \alpha_w \Delta \ln w_t + \Delta \varepsilon_t \quad (9)$$

2.2 *Averze vůči ztrátě příjmu*

Naproti HMS stojí v odborné literatuře teorie denního cílení, která byla použita k vysvětlení nabídky práce taxikářů (Camerer, 1997, Chou, 2002).

V této části nastíním vysvětlení teorie denního cílení z pohledu behaviorální či psychologické ekonomie. Konkrétně se zaměřím na práce Kahnemana a Tverského

(1979; 1991) a na jeden z hlavních znaků teorie denního cílení – averzi vůči ztrátě příjmu. Lidé při posuzování potenciálních výsledků mají v mysli určité referenční body či aspirační úroveň. Referenčním bodem může být právě stanovený denní příjem, který je potřeba vydělat. Teorie denního cílení předpokládá krátké časové období. Předpokládá také, že hodnocení výsledků probíhá na základě faktu, zda bylo daného cíle (referenčního bodu) dosaženo.

Kahneman a Tversky (1979; 1991) představili teorii vyhlídky založenou na rozhodování za nejistoty a rizika. Staví proti sobě dva náhledy na riziko – riziko averzní a riziko vyhledávací způsob chování. Pokud je daná volba formulována jedním způsobem, může zobrazit chuť riskovat, ale pokud je ta samá volba prezentována jiným způsobem, může zobrazit averzi k riziku. Důležitým poznatkem této teorie je fakt, že postoj lidí vůči rizikům týkajících se zisků může být zcela odlišný od postoje lidí vůči rizikům, které se týkají ztrát. S tím souvisí averze vůči ztrátě. Teorie vyhlídky ustanovuje existenci referenčního bodu. Právě tento bod a vzdálenost od něj hrají v teorii klíčovou roli. Vše, co je vyděláno pod referenčním bodem, je bráno jako ztráta a co je naopak vyděláno nad referenčním bodem, je bráno jako zisk. Koncept averze vůči ztrátě příjmu je založen na tom, že daná ztráta je větší hrozbou než odpovídající zisk. Tedy pokud se člověk nachází pod referenčním bodem, svůj denní cíl nesplnil, a tak bude mít vyšší motivaci cíl splnit než člověk, který již referenční bod překročil. Mezní užitek z příjmu, který člověk získal pod referenčním bodem, je vyšší než mezní užitek ze stejného příjmu získaného nad referenčním bodem. Proto je snaha splnit denní cíl daleko větší než snaha získat další příjem po překročení cíle. Zde se právě projevují psychologické faktory rozhodování o nabídce práce. Zároveň je zřejmé, že množství odpracovaných hodin během dne závisí na tom, jak daný den začal a kolik si člověk vydělal.

3. MSP v České republice

V následující sekci popíši, jakou roli hrají malé a střední podniky v české ekonomice. Nejprve se budu zabývat přerodem centrálně plánované ekonomiky na tržní a s tím souvisejícím znovuzrozením podnikání u nás. Pomocí statistických dat prokážu klíčovou roli MSP pro hospodářský vývoj, jejich značný vliv na HDP, zaměstnanost i dominantní postavení v celkovém počtu podnikatelských subjektů. Zejména pak mikropodniky jsou v české ekonomice téměř nenahraditelné. Analýzu zakončím hodnocením českého podnikatelského prostředí podle prestižního žebříčku „Doing Business“.

Jedna z věcí, která může vést ke zkreslení statistických údajů a způsobit při analýze problémy, je černá a stínová² ekonomika. Benáček (1994) definuje černou a stínovou ekonomiku jako běžné ekonomické aktivity, které nejsou zachyceny oficiálními statistikami a nejsou zdaněny. Zároveň poukazuje na fakt, že velikost šedé ekonomiky nebyla již v 90. letech 20. století zanedbatelná. Uvádí odhady, podle kterých mělo až 400 000 lidí v produktivním věku působit v české stínové ekonomice. Zároveň zmiňuje odhad, že 30–60 % tehdejších nezaměstnaných mohlo pracovat nelegálně v soukromém sektoru. Pokud by se jejich mzdy započítaly do HDP, jeho pokles by začátkem 90. let 20. století nemusel být tak výrazný³.

Dalším problémem je získat komplexní a spolehlivá data o podnikatelském prostředí v České republice. Podnikatelský sektor je natolik rozdílný a různorodý, že je to skoro nemožné. Navíc získaná data nemusí nutně odpovídat realitě. Podnikatelé často nemají čas a ani prostředky pro poskytnutí přesných údajů. Rovněž vzniká problém o samotném počtu MSP v České republice. Definice MSP jasně určuje hranici ohledně počtu zaměstnanců, obratu/příjmu a aktiv/majetku. Je však mnoho podniků, které se pohybují na této hranici. Musím také vzít v úvahu výše zmíněnou šedou ekonomiku, kdy firmy často zaměstnávají pracovníky „na černo“, či sami podnikatelé podnikají nelegálně. Ve své analýze podnikatelského sektoru budu využívat nejrelevantnější dostupná data, abych minimalizoval

² Pojmy „šedá“ a „stínová“ ekonomika budou zaměňovány.

³ V roce 1990 pokleslo HDP o 3 %, v roce 1991 o 16 %, rok 1992 zaznamenal pokles HDP o 7 % a v 1993 poklesl hrubý domácí produkt o 1 %.

dopady zkrácení výsledků. Jako zdroj jsem vybral Český statistický úřad a Ministerstvo průmyslu a obchodu České republiky.

3.1 *Definice MSP*

Definice malého a středního podniku vychází z přílohy č. 1 Nařízení komise (ES) 800/2008, respektive z Doporučení Evropské komise (2003/361/EC). V českém právu je definice MSP určena zákonem č. 47/2002 Sb., který přebírá evropskou formulaci. Jedná se o novou definici s platností od 1. 1. 2005. Zároveň jde o nejpoužívanější definici pro MSP využívanou ve státech Evropské unie, Evropskou investiční bankou i Evropským investičním fondem (SME-UNION, 2011). Změny oproti první společné formulaci ustanovené v roce 1996 odrážejí celkový hospodářský vývoj. Došlo k výraznému nárůstu finančních prahů, což odpovídá inflaci a udrží mnoho podniků v kategorii SME⁴. Zároveň by tyto změny měly podpořit inovace a díky spolupráci s univerzitami zlepšit přístup podniků k výzkumu a vývoji. Tato spolupráce je oboustranně výhodná, neboť studentům nabízí možnost praktického uplatnění jejich inovativní práce. Dalším cílem nové definice je zajistit, aby se podpora dostala k podnikům, které to potřebují, a naopak zabránit zneužívání postavení MSP. Za tímto účelem se stanovil způsob výpočtu⁵ finančního stavu a počtu zaměstnanců SME (EC.EUROPA). Podniky se nově dělí do tří kategorií:

- nezávislé
- partnerské
- propojené

Nezávislý podnik je zcela samostatný nebo má minoritní (do 25 %) podíl na základním nebo vlastním kapitálu či hlasovacích právech jiného podniku. Pokud se tento podíl pohybuje mezi 25 % a 50 %, hovoříme o partnerském podniku. U propojených podniků se jedná o majoritní podíl, tedy nad 50 %.

Pro určení velikosti podniku je klíčovým faktorem počet zaměstnanců. Aby podnik splnil formulaci MSP, musí mít méně než 250 zaměstnanců. Dalšími kritérii jsou jeho roční obrát/příjem nebo aktiva⁶/majetek⁷. Podnikatel si určí jeden z těchto dvou faktorů jako

⁴ SME = small and medium-sized enterprises, pojmy „SME“ a „MSP“ budou v textu zaměňovány.

⁵ Do výpočtu je doporučně započítán i podíl v jiných podnicích, aby se ukázal realistický obraz daného podniku.

⁶ Jsou určeny z účetní rozvahy podnikatele.

relevantní, podle toho, jak je to pro něj výhodnější. Hranice je nastavena na korunový ekvivalent⁸ 50 milionů Euro ročního obratu/příjmu a v případě aktiv/majetku na korunový ekvivalent 50 milionů Euro (CZECHINVEST, 2013). V následující tabulce je uvedeno konkrétní rozdělení podniků podle výše zmíněných kritérií.

Tabulka č. 3.1: Definice MSP

Velikost podniku	Počet zaměstnanců	Roční obrat/ příjem	Roční aktiva/ majetek
Střední	< 250	≤ € 50 milionů	≤ € 43 milionů
Malý	< 50	≤ € 10 milionů	≤ € 10 milionů
Mikro	< 10	≤ € 2 miliony	≤ € 2 miliony

Zdroj: Autor, CZECHINVEST (2013)

3.2 Vývoj a význam MSP

V této části se budu zabývat vývojem podnikatelského prostředí v České republice od roku 1989, tedy od Sametové revoluce. V 90. letech 20. století dochází k renesanci podnikání a k obnově malého a středního podnikání. Po druhé světové válce převládá v Československu plánovaná ekonomika a tehdejší ekonomické teorie podporovaly vznik velkých, centrálně řízených podniků. Opíraly se o různé hospodářské či politické argumenty, například o snížení nákladů. Tento trend vydržel v Evropě až do 70. let 20. století. V té době se změnily podmínky a s nimi i ekonomické teorie, které nově podporovaly vznik MSP a jejich inovativní úlohu v hospodářství. Právě inovativní role SME byla často potlačována a využívaly se válečné či předválečné inovace, především pak v SSSR. Přitom se menší podniky ukázaly jako hospodárnější a schopnější reagovat na hospodářský vývoj daleko rychleji než těžkopádné organizační struktury ve velkých, centralizovaných firmách. Dnes jsou centralizované struktury i v těch největších firmách minulostí a využívají se decentralizované správní

⁷ Je určen z daňové evidence podnikatele, který nevede účetnictví.

⁸ CzechInvest definuje korunový ekvivalent následovně: „Korunový ekvivalent se stanoví vynásobením částek uvedených v EUR kursem vyhlášeným Evropskou centrální bankou, pro poměr mezi EUR a Kč k 31.12. roku předcházejícímu roku podání žádosti o podporu, případně pro poslední pracovní den předcházející tomuto datu, pokud 31. 12. připadá na sobotu, neděli nebo svátek.“ (CZECHINVEST, 2013)

systemy. Na MSP se začalo pohlížet jako na jeden z klíčových faktorů zdravé ekonomiky, který se stává hybnou silou hospodářství a zárukou fungování trhu. Také se ukázalo, že silná vrstva malých a středních podnikatelů spoluvytváří demokratické a politicky stabilní prostředí (Matějková, 1994). Benáček (1994) přidává další pozitivní dopady rozvoje podnikání, které klasifikuje jako veřejné statky:

- rozvoj institucionálního prostředí
- poskytnutí nových pracovních příležitostí
- absorpce propuštěných ze státního sektoru
- rozvoj kapitalistické etiky
- podpora soutěživosti a konkurenceschopnosti

3.2.1 Transformační cesta

V souvislosti s českým, respektive československým podnikatelským prostředím působí rok 1989 jako významný mezník. Listopadová revoluce přinesla změny prakticky ve všech oblastech, podnikání nevyjímaje. Od roku 1990 probíhala privatizace, která byla rozdělena do tří vln:

1. restituce majetku původním vlastníkům
2. privatizace malých podniků
3. prodej velkých firem.

Kromě privatizace, zejména privatizace malých podniků, měly na znovuzrození MSP vliv příznivé podmínky obnovující se tržní ekonomiky. Zatímco za socialismu byli například řemeslníci, kteří zůstali v soukromém sektoru, vysoce zdaněni a jejich možnosti byly silně omezeny, po Sametové revoluci byly podmínky pro podnikatele vynikající. Malé podniky do 25 zaměstnanců byly daňově zvýhodňovány, soukromé podniky se staly atraktivnější z hlediska platového ohodnocení, neboť regulace mezd ve státních podnicích způsobila přesun dobře placených činností k soukromým podnikatelům. Díky liberální politice bank nebylo pro začínající podnikatele těžké získat úvěr. Do roku 1993 si pořídily půjčku tři čtvrtiny všech podnikatelů a dvě třetiny majitelů nově vzniklých podniků si půjčily do šesti měsíců od uvedení firmy do provozu (Bohatá, 1999). V ČSFR proběhla jedna z nejrozsáhlejších restitucí ve východní a střední Evropě. Tehdejší předseda Fondu Národního majetku, Tomáš Ježek, odhadnul, že přes 100 000 jednotek (především nemovitostí) bylo vráceno původním

vlastníkům (Dlouhý a Mládek, 1994). Příjemci získali majetek, který mohl být použit jako základ pro nové podnikání nebo jako kolaterál pro čerpání úvěrů. Není tedy divu, že v roce 1991 vzrostl počet registrovaných soukromých podnikatelů z 379 000 na 1 059 000. Přerod podniků z velkých, centralizovaných a státem vlastněných, na malé, pružně reagující firmy⁹, dokládá fakt, že koncem roku 1992 více než tři čtvrtiny podniků zaměstnávaly do 200 pracovníků a další polovina z nich zaměstnávala méně než 25 zaměstnanců (Matějková, 1994). Tato přeměna podnikatelského prostředí nebyla dána jen privatizací a zakládáním nových podniků, ale zároveň i oddělením částí firem od tzv. mateřských podniků. Právě tento přerod je považován za velmi důležitou část ekonomické transformace.

Ve výše uvedeném textu jsem se již zmínil o významné roli malých a středních firem v ekonomice. Silná vrstva MPS je páteří hospodářského vývoje a stabilně fungujícího trhu. Tento fakt dokládají i následující statistické údaje. Pozorujeme velký vliv rostoucího soukromého sektoru¹⁰ na HDP a na míru nezaměstnanosti. Přestože HDP kleslo v roce 1991 o 16 %, příspěvek do hrubého domácího produktu od soukromého sektoru se zvýšil o 28 %. Následující tabulka podrobně zobrazuje vliv soukromého sektoru na zaměstnanost a HDP v letech 1989 až 1991.

Tabulka č. 3.2: Procentní podíl soukromého sektoru na HDP a zaměstnanosti

	1989	1990	1991
HDP	100	100	100
Soukromý sektor	4,1	5,3	8,1
Ostatní	95,9	94,7	91,9
Zaměstnanost	100	100	100
Soukromý sektor ^a	1,2	6,4	16,4
Družstva ^b	15,5	14,2	12
Stát	83,3	79,4	71,6

^a Československé a zahraničně vlastněné soukromé firmy, společné podniky a živnostníci

^b Zahrnuje soukromé a napůl soukromé instituce (politické strany, církevní instituce atd.)

Zdroj: Bohatá (1999), Federální statistický úřad

⁹ Pojmy „podnik“ a „firma“ budou v textu zaměňovány.

¹⁰ V té době byl v ČSFR soukromý sektor téměř identický jako sektor SME.

Z tabulky je vidět zdvojnásobení procentního vlivu sektoru SME na HDP a zvýšení vlivu tohoto sektoru na zaměstnanost přibližně o 15 %. Hanousek, Kočena a Lízal (2004) dokonce uvádí, že 5 let po zahájení transformace nabízely nově vzniklé firmy více pracovních míst, než státní a privatizované dohromady. Další statistická data ukazují, že produktivita práce byla v soukromých firmách o hodně vyšší než ve státních podnicích a družstvech. V Československu to bylo o 68 %, v České republice dokonce o 79 % (Bohatá, 1999). Na druhou stranu, Hanousek, Kočena a Lízal (2004) prezentují analýzu, ve které zjišťují, nakolik je výkonnost středních a velkých firem privatizovaných ve velké privatizaci ovlivněna změnou vlastnictví. Dochází k závěru, že výkonnost v soukromých podnicích je vyšší, ale pouze pokud jsou vlastněny cizincem či zahraniční firmou¹¹. U „domácích“ soukromých vlastníků nebyl zlepšený výkon prokázán. Zahraniční investoři často disponovali odbornými znalostmi, financemi a kladli důraz na investice do vybavení a na podporu nových technologií. Také zajistili přístup na nové trhy a měli kladný vliv na zaměstnanost. A to zejména, pokud zahraniční vlastník přesunul produkci ze západní Evropy do Československa.

Přechodem z centrálně plánované ekonomiky na tržní se změnila role státu. Před rokem 1989 podléhalo téměř vše státnímu dohledu či regulaci. Po Sametové revoluci se dopady státní regulace snížily, ale zároveň musela být posílena efektivnost poskytování veřejných služeb. Je tedy logické, že transformaci provázelo hned několik obtíží, se kterými se musel podnikatelský sektor vyrovnat. Mám na mysli především nedokonalou legislativu, nepřipravenou státní správu a bankovní sektor. K tomuto výčtu mohu ještě přidat nedostatečné zkušenosti podnikatelů. Z pohledu připravenosti legislativy pro soukromé podnikání na tom byla tehdejší ČSFR dokonce hůře než Maďarsko a Polsko. Tyto státy přijaly základní legislativu již koncem 80. let 20. století. V roce 1990 byly u nás představeny změny v Hospodářském zákoníku týkající se ustanovení o obchodních společnostech a soukromém podnikání. Byl také schválen Zákon o soukromém podnikání občanů, který umožňoval oficiálně podnikat a ustanovil základní podmínky. Další zákony¹² a jejich novely byly postupně schvalovány. S celkovým nárůstem požadavků na podnikatele začal postupně ustávat podnikatelský „boom“ ze začátku 90. let. Pro finanční podporu MSP byla zřízena speciální banka – Českomoravská záruční a rozvojová banka. Nabízela služby jako:

¹¹ Jedná se o podniky, ve kterých zahraniční investor vlastnil více než 50 % kapitálu.

¹² Např. zákon č. 455/1991 Sb., živnostenský zákon z roku 1991, který zpřísnil podmínky pro vstup do podnikání a jeho provozování.

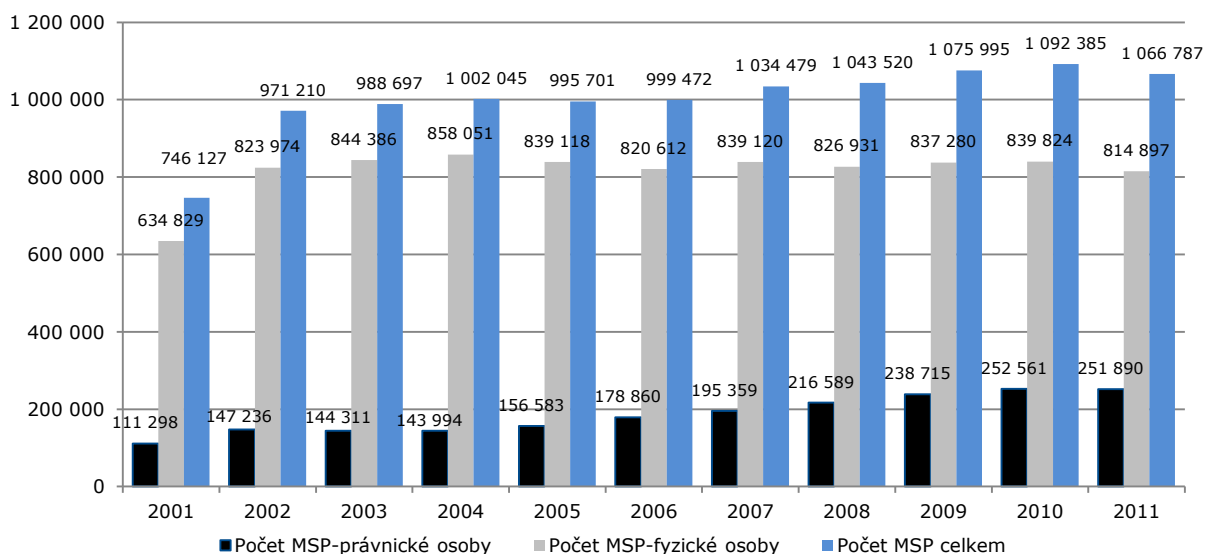
- krátkodobou zárukou na operační úvěry
- zárukou na investiční projekty
- příspěvky na úrokové platby
- konzultace k programům státní asistence

Problémem ovšem bylo, že v průběhu let rostl počet nesplacených úvěrů a to i u podniků, které byly ziskové. Zavinily to zejména vysoké úroky na půjčky, které dosahovaly až 15%. I tento stav vedl k pozastavení podnikatelského nadšení. (Bohatá, 1999)

3.3 *Statistické údaje o MSP*

Při hodnocení statistických ukazatelů vycházím z publikace MPO (2012). Nejdříve se zaměřím na vývoj počtu MSP v České republice. Malé a střední podniky tvoří naprostou většinu všech podnikatelských subjektů. Dle MPO (2012) se v České republice nacházelo k poslednímu dni roku 2011 celkem 1 068 492 aktivních podnikatelských subjektů. Z toho MSP tvoří 99,84% většinu s celkovým počtem 1 066 787 aktivních právnických a fyzických osob. Následující graf analyzuje vývoj v sektoru MSP od roku 2001.

Graf č. 3.1: Vývoj počtu MSP v letech 2001–2011

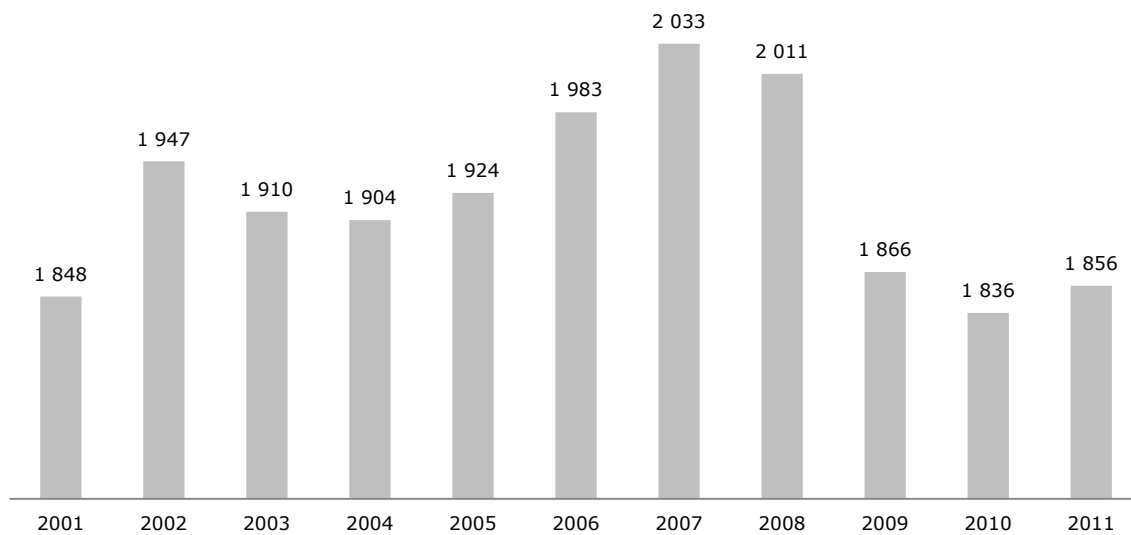
Zdroj: Autor, MPO (2012), ČSÚ, Zpráva o vývoji malého a středního podnikání a jeho podpoře v roce 2011

Z grafu je patrný fakt, že počet fyzických osob dominuje v celkovém počtu subjektů. V roce 2011 tvořily fyzické osoby 76,38 % aktivních subjektů. Sektor SME zaznamenal velký nárůst mezi lety 2001 až 2002, kdy se celkový počet podnikajících osob zvýšil o 225 083. Značný přírůstek MSP je pozorován také v době ekonomické krize. To může být způsobeno faktem, že hodně lidí, kteří byli díky krizi propuštěni ze zaměstnání, založili vlastní podnik. Dle publikace Malé a střední firmy v ekonomice ČR v letech 2003–2010 (ČSÚ, 2011) tvoří z naprosté většiny sektor SME mikropodniky s méně než 10 zaměstnanci. Jejich nárůst byl největší v období 2006–2007 a v roce 2010 byl jejich podíl více než 95 %. Naopak po vstupu ČR do Evropské unie (2004–2005) lze pozorovat rychlejší růst větších firem. Je to období začínající konjunktury, které bylo doprovázeno oživením zahraničního obchodu a trhu práce. Drobní podnikatelé tak mohli více využívat volných pracovních míst ve větších firmách a pracovat v zaměstnaneckém poměru na úkor samostatného podnikání. Významný je také počet neaktivních podnikatelských subjektů¹³, který zaznamenává rostoucí trend v posledních letech a přesahuje 1 200 000 podniků (PODNIKATEL, 2011).

V následujícím grafu zaměřím pozornost na vývoj počtu zaměstnanců SME. Jsou zde ukázána data od roku 2001 až do roku 2011. V roce 2011 vidíme nárůst počtu zaměstnanců oproti roku 2010 o 1,09 % na celkový počet 1 856 000 zaměstnanců. Tento graf nevykazuje tak jednoznačný průběh jako v předchozím případě. Zajímavostí je, že přestože počet MSP vykazuje rostoucí trend, počet zaměstnanců v průběhu zmíněných 11 let neroste, ale kolísá. Ze statistik ČSÚ je patrné, že zaměstnanost silně rostla v období 2004–2008, kdy se počet zaměstnaných lidí v sektoru MSP zvýšil o 129 000, tedy o 6,7 %. V roce 2007 dokonce překonal hranici 2 milionů. Bohužel, na zaměstnanosti se velmi výrazně projevila krize a mezi lety 2008–2009 přišlo o práci v sektoru MSP 145 000 lidí.

¹³ Zástupce tiskového oddělení ČSÚ Ladislav Pištora definoval neaktivní podnikatele: „*Neaktivními subjekty máme na mysli ty podnikatele, kteří nevykazují žádný obrat či třeba neplatí sociální pojištění.*“ (PODNIKATEL, 2011)

Graf č. 3.2: Vývoj počtu zaměstnanců (v tis.) v sektoru MSP od roku 2001 do 2011

Zdroj: Autor, MPO (2012), ČSÚ, Zpráva o vývoji malého a středního podnikání a jeho podpoře v roce 2011

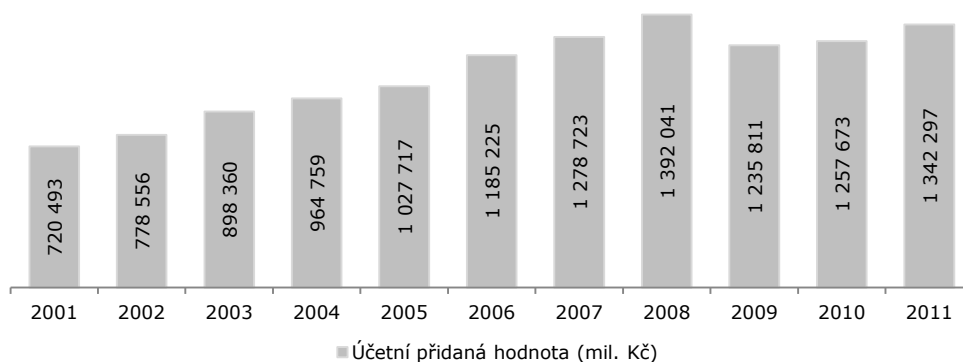
Malé a střední podniky se významně podílí na celkové zaměstnanosti. Zaměstnávají 60,85 % zaměstnanců z podnikové sféry. Jejich podstatný vliv se projevil i koncem 90. let 20. století, kdy celková zaměstnanost klesala, ale zaměstnanost v sektoru SME naopak rostla. Je zřejmé, že nebýt MSP, pokles by byl daleko výraznější. Důležitý vliv SME potvrzuje i studie Evropské komise z loňského roku. Tato studie ukazuje, že mezi roky 2002–2010 bylo 85 % nových pracovních míst v EU vytvořeno malými a středními podniky. Je v ní také zmíněna klíčová role mikropodniků, které mají 58% podíl na růstu zaměstnanosti. Tyto mikropodniky jsou zároveň extrémně zranitelné, což se ukázalo během poslední ekonomické krize. Pro Českou republiku nejsou výsledky studie nijak lichotivé. Zatímco v některých státech zaměstnanost v MSP v průměru ročně rostla, u nás klesala v průměru o 0,5 %. To je dáno zejména snížením zaměstnanosti v mikropodnicích, kde se pokles odhaduje v průměru o 1,8 %. Je nutno podotknout, že ze všech členských států EU jsme dopadli nejhůře (EC.EUROPA, 2012).

Dalším důležitým ukazatelem je vývoj přidané účetní hodnoty¹⁴. Ta je Českým statistickým úřadem definována jako součet obchodní marže, tržby z prodeje vlastních

¹⁴ Budu používat také synonymum „přidaná hodnota“.

výrobků a služeb, změny stavu vnitropodnikových zásob vlastní výroby a aktivace. K získání výsledné částky se od tohoto součtu odečte výkonová spotřeba.

Graf č. 3.3: Účetní přidaná hodnota malých a středních podniků mezi roky 2001-2011

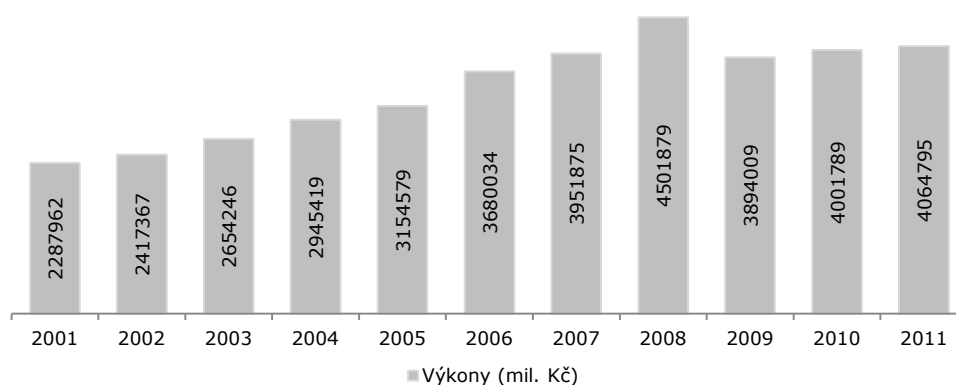
Zdroj: Autor, MPO (2012), ČSÚ, Zpráva o vývoji malého a středního podnikání a jeho podpoře v roce 2011

Přidaná hodnota se během sledovaných let zvyšuje až do období ekonomické recese, kdy v roce 2009 klesne oproti roku 2008 o 11 %. Zajímavostí je, že přidaná hodnota vzrostla téměř dvojnásobně od roku 2001 do roku 2011. I přestože vzrostl za stejné období také počet SME, značný růst účetní přidané hodnoty dokazuje zdravý vývoj sektoru MSP a jejich zlepšující se efektivitu. Například mezi lety 2001–2002 přidaná hodnota vzrostla o 8 %, zatímco počet malých a středních podniků za stejné období vzrostl o 30 %. Mezi lety 2010–2011 jsme zaznamenali nárůst účetní přidané hodnoty o 6,7 % a počet podniků dokonce klesl o 2,3 %! I tyto údaje dokazují zlepšenou efektivitu oproti situaci před 12 lety. Pozoruhodný je také pohled na přidanou hodnotu vytvořenou jedním zaměstnancem. V roce 2010 tato hodnota byla 689 000 Kč a oproti roku 2003 vzrostla o 169 000 Kč. Pokud srovnáme růst průměrné mzdy a přidanou hodnotu na zaměstnance, vyjde nám, že mezi lety 2003–2010 rostla přidaná hodnota pomaleji. Pouze v sektoru mikropodniků rostla rychleji, a proto se ukazují jako „efektivnější“ z pohledu produktivity práce. I zde je patrná důležitá role nejmenších podniků (ČSÚ, 2011).

Dalším důležitým ekonomickým ukazatelem je celkový výkon MSP. Také tento ukazatel je ovlivněn ekonomickou krizí. V roce 2008 na vrcholu ekonomické konjunktury vytvořil sektor MSP výkon 4,5 bilionu korun. Bylo to poprvé, kdy se produkce malých a

středních podniků přehoupla přes 4 biliony korun. V roce 2009 celkový výkon klesl o 13 % na 3,89 bilionu. Recese ovlivnila především větší firmy s 100-249 zaměstnanci, jejichž propad výkonů pokračoval i v roce 2010. Naopak významnou roli opět hrály mikropodniky, které tvořily více než třetinu výkonů v roce 2010 (ČSÚ, 2011). I proto se celková produkce v roce 2010 i 2011 opět dostala nad 4 biliony korun.

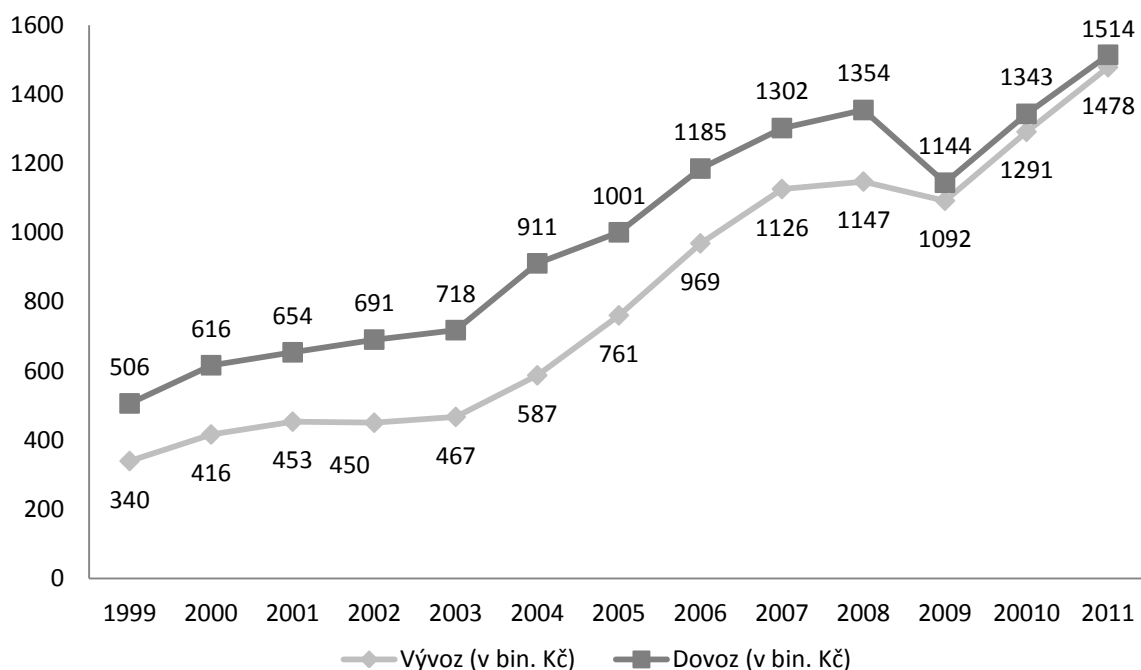
Graf č. 3.4: Celkový výkon SME od 2001 do 2011

Zdroj: Autor, MPO (2012), ČSÚ, Zpráva o vývoji malého a středního podnikání a jeho podpoře v roce 2011

Mezi nejdůležitější indikátory ekonomiky patří zahraniční obchod, a proto se v následujícím grafu zaměřím na dovoz a vývoz malých a středních podniků. Pro české firmy jsou stále hlavním odbytištěm země EU 15, kam dle BUSINESSINFO (2012) míří přes 64 % českého vývozu. Současná strategie má za cíl posílit vývoz do zemí mimo EU o 25 % do konce roku 2020. Důležitost posílení exportu do zemí mimo Evropu je zřejmá už delší dobu. V roce 2009 o tom mluvil ředitel Hospodářské komory Petr Kužel: „*Jednou z možností, jak tomuto nepříznivému trendu čelit, je cílená státní podpora exportu prostřednictvím exportních bank a diverzifikace vývozu prostřednictvím nalezení nových trhů a odbytišť mimo státy Evropské unie.*“ (PODNIKATEL, 2009). Sektor MSP by dle výše zmíněné strategie měl zvýšit podíl vývozců o 50 % a měl by se zvýšit i počet vysoce inovativních exportérů a pozvednout vývoz v oblasti služeb. Celkově se strategie zaměřuje na usnadnění vstupu českých firem na zahraniční trh.

Graf č. 3.5: Vývoj zahraničního obchodu MSP v letech 1999-2011

Zdroj: Autor, MPO (2012), ČSÚ, Zpráva o vývoji malého a středního podnikání a jeho podpoře v roce 2011

Statistiky z roku 2011 ukazují, že SME mají významný podíl na celkovém dovozu (56,6 %) i vývozu (51,5 %). Graf zachycuje v podstatě nepřetržitý růst exportu i importu až na specifický rok 2009, kdy ČR zasáhla již několikrát zmíněná recese. Značný nárůst je vidět hlavně po vstupu ČR do Evropské unie, kdy v roce 2004 vzrostl export o téměř 26 % a import o skoro 27 %. Zajímavý je také fakt, že „mezera“ mezi dovozem a vývozem se po krizi výrazně snížila. V roce 2011 jsou to pouhá 2,4 %. To dokazuje zlepšenou konkurenceschopnost malých a středních podniků na zahraničních trzích.

3.4 *České podnikatelské prostředí*

K hodnocení českého podnikatelského prostředí mohou využít tzv. Index snadnosti podnikání, který každoročně prezentuje projekt „Doing Business“. Sdružuje 185 různých států a stanovuje žebříček dle indexu snadnosti podnikání. Údaje jsou aktuální k 1. červnu 2012¹⁵.

¹⁵ kromě placení daní, které se týkají období od ledna do prosince 2011

Žebříček je odrazem jednoduchosti legislativních předpisů, které ovlivňují a regulují podnikatele při jejich začátcích i během podnikání. Konkrétně sleduje změny v 10 oblastech v rámci životního cyklu podniku: zahájení podnikání, stavební povolení, snadnost připojení do elektrické sítě, zápis vlastnického práva, získání úvěrů, ochrana investorů, placení daní, obchodování přes hranice, vymáhání plnění ze smluv a řešení úpadku. Bohužel i tento index má svá omezení. Chybí zde další relevantní faktory, které ovlivňují podnikatelské prostředí, jako například kvalita infrastruktury, funkčnost významných institucí či makroekonomické podmínky. Česká republika skončila pro rok 2013 na 65. místě a oproti předchozímu roku si polepšila o dvě pozice. Přesto tento výsledek není nikterak oslnivý. Českou republiku předstihly i státy jako je Ghana, Botswana nebo Kazachstán a z 31 států OECD dopadlo hůře jen Řecko a Itálie. Následující tabulka zobrazuje pozici České republiky v jednotlivých aspektech.

Tabulka č. 3.3: Pozice ČR v jednotlivých aspektech žebříčku v pro roky 2012 a 2013

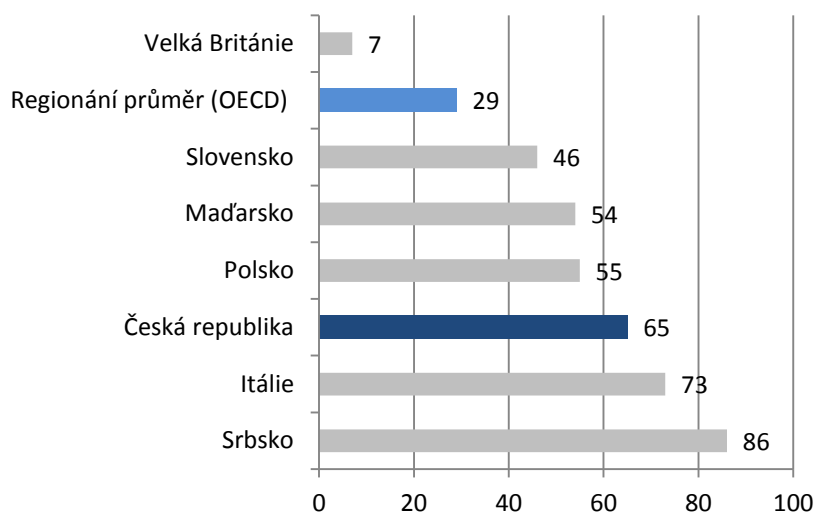
	Doing Business 2012	Doing Business 2013
Zahájení podnikání	140	136
Stavební povolení	74	76
Snadnost připojení do elektrické sítě	143	141
Zápis vlastnického práva	27	33
Získání úvěrů	53	52
Ochrana investorů	100	98
Placení daní	120	120
Obchodování přes hranice	68	71
Vymáhání plnění ze smluv	79	76
Řešení úpadku	34	34

Zdroj: Autor, DOINGBUSINESS (2013)

Velice špatně je na tom Česká republika v oblastech zahájení podnikání a snadnosti připojení do elektrické sítě. Naopak nadprůměrně jsme skončili v tématech jako řešení úpadku a zápisu vlastnického práva. Užitečné je také vidět, jak si vedeme v porovnání se

srovnatelnými ekonomikami. Bohužel, nebýt již výše zmíněné Itálie, skončili jsme v minitabulce 7 států poslední daleko za regionálním průměrem.

Graf č. 3.6: Pozice států dle indexu snadnosti podnikání

Zdroj: Autor, DOINGBUSINESS (2013)

Samozřejmě můžeme polemizovat o relevantnosti dat, a zda zpracovatelé za jednotlivé země dodrželi jednotná měřítká. Těžko uvěřit, že v ČR jsou horší podmínky pro podnikání než např. ve Rwandě. Na druhou stranu je potřeba se z této pozice poučit a inspirovat se státy, které skončily v čele žebříčku. Těmito státy jsou například Nový Zéland, Norsko, Dánsko. (DOINGBUSINESS, 2013)

4. Empirická analýza

V následující kapitole popíši provedený dotazníkový průzkum a budu prezentovat získané výsledky.

4.1 *Kvantitativní výzkum*

Data jsem sbíral pomocí dotazníkového šetření. Dotazník byl určen živnostníkům, majitelům/kám, manažerům/kám a zaměstnancům (především těm, kteří si mohou vybrat, kolik hodin měsíčně odpracují) malých a středních firem v České republice. Zároveň byl navržen tak, aby jej mohly vyplnit všechny skupiny respondentů bez ohledu na věk, pohlaví či obor podnikání. Průzkum byl zcela anonymní a data byla posbírána během února a března 2013. Získal jsem údaje z 86 podniků a k dispozici jsem tak měl celkem 602 pozorování.

4.1.1 Technika sněhové koule

Pro sběr údajů jsem použil metodu podobnou technice sněhové koule, kterou definuje Kaplánek:

„Technika sněhové koule spočívá ve výběru jedinců, při kterém nás nějaký původní informátor vede k jiným členům naší cílové skupiny“. (Kaplánek, str. 8)

Využitá technika se nejvíce blíží nediskriminační exponenciální metodě sněhové koule, jejíž grafické znázornění můžete vidět v příloze (příloha č. 1). Tato metoda znamená, že tazatel žádá informátory o kontakt na všechny osoby, které znají a které patří k cílové populaci¹⁶. Zároveň se liší od prostého náhodného výběru, který je pro ekonometrickou analýzu ideální, a skýtá řadu problémů. Jedním z problémů je, že tazatel se spoléhá pouze na respondenty, kteří mu byli doporučeni či na které získal kontakt. Reprezentativnost vzorku v celkové populaci tak není zaručena. Dalším problémem, ze kterého mají všichni výzkumníci při použití této metody obavy, je výběr vzájemně závislých vzorků (výběr dalšího vzorku nemusí

¹⁶ Cílovou populací se rozumí všichni, komu byl dotazník určen.

být nezávislý na již vybraných vzorcích). Původní informátoři mají tendenci doporučovat pouze osoby, které dobře znají nebo mají podobné vlastnosti. Je tedy možné, že vzorek, který tazatel získá, je pouze malá podmnožina celkové populace (EXPLORABLE, 2009).

Kdy se metoda sněhové koule využívá? Tuto metodu lze použít v případě nedostatku znalostí o cílové populaci, či pokud jsou její hranice nebo velikost těžko definovatelné. Mezi nejčastější příklady použití této metody patří průzkumy, které mají identifikovat citlivé informace (Babonea a Voicu, 2011). A to je i můj případ.

Zvolená metoda je pro sběr údajů o mzdě a odpracovaných hodinách ideální, v podstatě jediná možná. I přes anonymitu dotazníku podnikatelé neradi sdělují citlivé informace, jako je výše jejich mzdy.

4.1.2 Metoda sběru dat

V předchozí části jsem zmínil fakt, že moje metoda sběru dat je velice podobná nediskriminační exponenciální metodě techniky sněhové koule. V lednu 2013 jsem vytvořil elektronickou (on-line) verzi dotazníku, abych mohl efektivně šířit svůj dotazník a přesně zpracovat informace. V současné době se nabízí mnoho způsobů, jak vytvořit on-line dotazník. Vzhledem k průběhu zpracování dat, jejich citlivosti a strachu o jejich bezpečí jsem zvolil internetovou aplikaci Google Docs. Samotný průzkum jsem začal v únoru 2013. S prosbou o vyplnění dotazníku jsem oslovil několik podnikatelů. Od nich jsem získal nejen vyplněné dotazníky, ale i kontakty na další podnikatele. Ovšem sněhová koule se ve většině případů „nevalila“ dál, ale počet získaných kontaktů byl dostačující. Od každého z „informátorů“ jsem získal mezi 5 až 30 kontakty. Tímto přístupem jsem se snažil eliminovat výběr vzájemně závislých vzorků, neboť v případě většího počtu získaných kontaktů se snižuje pravděpodobnost podobnosti (věk, obor podnikání) mezi informátorem a osobou, na kterou jsem dostal kontakt. Celkově jsem obdržel přes 70 kontaktů na podnikatele z nejrůznějších oborů. Tito podnikatelé byli osloveni telefonicky a pomocí elektronické pošty. Další skupinu respondentů jsem získal z podnikatelů, kterým jsem dotazník doručil ve vytištěné formě. Jedná se především o podnikatele z Moravských Budějovic a okolí. Celkově bylo osloveno přes 110 potenciálních respondentů. Ve většině případů se jedná o podnikatele z kraje Vysočina, značná část dotázaných je také z Prahy. Získal jsem 86 vyplněných dotazníků, návratnost je tedy poměrně vysoká. Toto číslo přikládám faktu, že většina dotázaných byla

kontaktována osobně či telefonicky. Sběr dat jsem ukončil v březnu 2013. Nesprávně vyplněné dotazníky jsem vyřadil ze svojí analýzy. Respondenti byli také vyzváni zanechat na sebe kontakt v případě zájmu o výsledky studie. Této možnosti využili 4 respondenti, které se závěry své bakalářské práce seznámím.

4.2 Získané údaje

Dotazník jsem rozdělil na 3 části. V prvním oddílu jsem se tázal na údaje o respondentovi, druhá část byla zaměřena na informace o podniku a ve třetím oddílu jsem zjišťoval, kolik hodin podnikatelé měsíčně odpracují a jaká je jejich hrubá měsíční mzda. Dotazník přikládám v příloze (příloha č. 2). Začnu analýzou výsledků prvního oddílu, ve kterém jsem se ptal na pohlaví a věk respondenta, nejvyšší dosažené vzdělání, počet let a pozici v podniku. Výsledky jsou prezentovány níže.

Tabulka č. 4.1: Popisná statistika respondentů

Pozice v podniku	Vlastník	Manažer	Zaměstnanec
Počet respondentů	74	7	5
	Průměr	Minimum	Maximum
Počet let v podniku	13	1	24

Zdroj: Autor

Graf č. 4.1: Nejvyšší dosažené vzdělání dotázaných

Zdroj: Autor

Tabulka č. 4.2: Gendrová a věková statistika respondentů

	Muž	Žena	
Pohlaví	64	22	
	Průměr	Minimum	Maximum
Věk	42	21	70

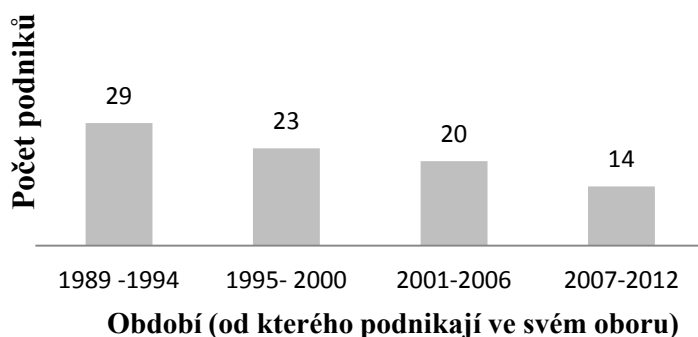
Zdroj: Autor

Data o respondentech jsou zajímavá hned z několika pohledů. I přestože existuje řada průzkumů o pozitivním vlivu vzdělání na úspěšnost podnikání, mé výsledky ukazují relativně nízký počet respondentů s vysokoškolským vzděláním. Lze si také všimnout vysokého průměrného počtu let v podniku. Oba faktory spolu souvisí. Z posbíraných dat vyplývá, že celých 29 % respondentů založilo vlastní podnik nebo do podniku vstoupilo před rokem 1995. A dalších 24 % vstoupilo do podniku mezi lety 1995–2000. Je vidět, že téměř třetina respondentů využila podnikatelský „boom“ začátkem 90. let a více než polovina respondentů je v podniku minimálně 13 let. V „porevoluční“ době počet absolventů vysokých škol nedosahoval dnešní úrovně a některé fakulty s podnikatelským zaměřením teprve vznikaly¹⁷, proto také většina respondentů z našeho průzkumu dosáhla středoškolského vzdělání.

Nyní přejdu k výsledkům druhé části dotazníku. Následující graf dotváří výše zmíněné údaje. Konkrétně, že většina podniků začala působit ve svém oboru mezi roky 1989–2001.

¹⁷ Např. podnikatelská fakulta VUT v Brně byla založena v roce 1992.

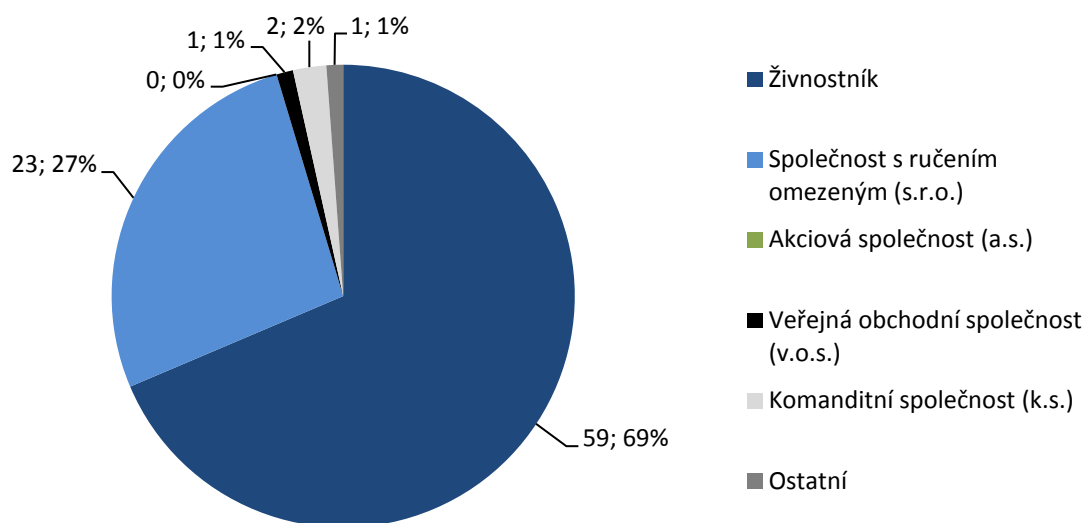
Graf č. 4.2: Otázka 1: Jak dlouho se váš podnik pohybuje v této oblasti podnikání (funguje na trhu v této oblasti)?

Zdroj: Autor

Následující dva grafy se soustředí na právní základ a počet zaměstnanců podniku. Ukazují, že stejně jako v celém sektoru MSP, tak i v našem vzorku, převládají podnikající fyzické osoby a mikropodniky.

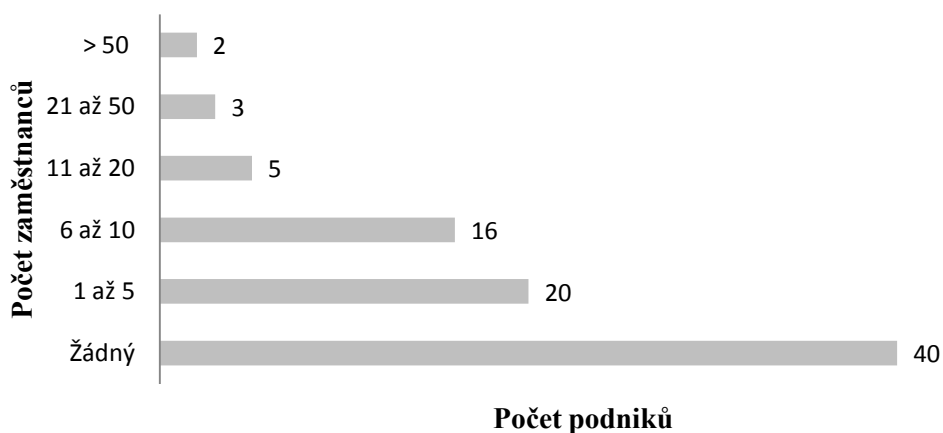
Graf č. 4.3: Otázka 2: Jaký je právní a organizační základ vašeho podniku/firmy?

Zdroj: Autor

Z grafu je patrné, že mezi právníckými osobami dominuje společnost s ručením omezeným a naopak akciová společnost se jeví jako nevhodná forma pro malé a střední podnikání. Jako „ostatní“ respondent vyplnil „podnikání podle zvláštních předpisů“.

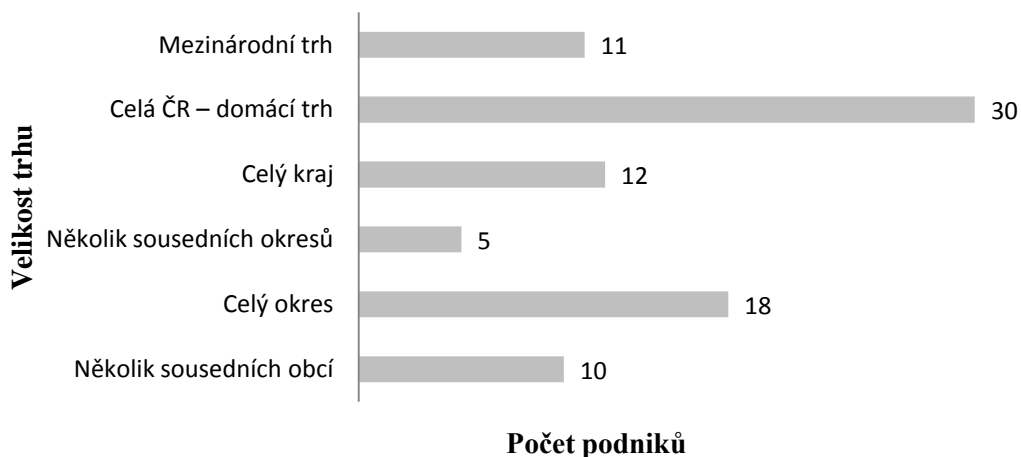
Graf č. 4.4: Otázka 3: Kolik zaměstnanců pracuje ve vašem podniku?

Zdroj: Autor

Podnikatelé byli také dotázáni na velikost trhu, ve kterém podnikají.

Graf č. 4.5: Otázka 4: Jak byste popsal velikost trhu, ve kterém podnikáte?

Zdroj: Autor

Tabulka č. 4.3: Otázka 5: Zda (a jak) se změnil cílový trh výrobků vašeho podniku v posledních 3 letech?

	Zůstal stejný	Rozrostl se	Zmenšil se
Počet podniků	55	15	16

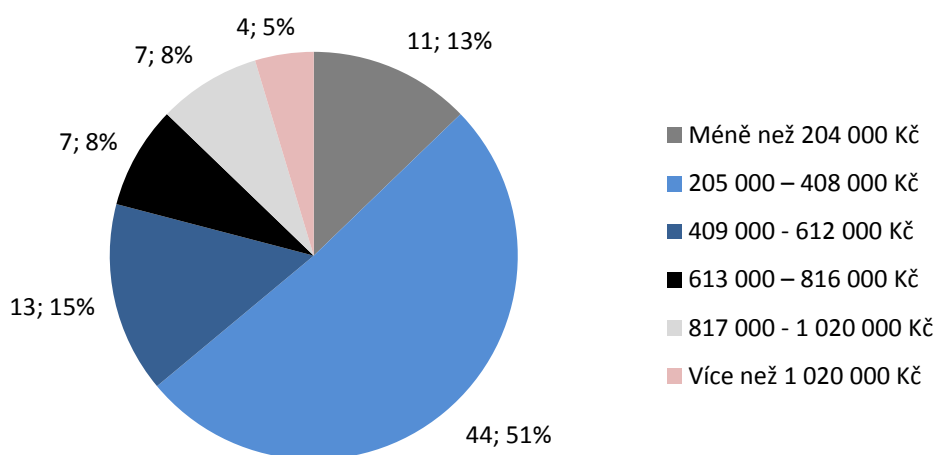
Zdroj: Autor

Ze získaných hodnot vyplývá, že se 35 % všech dotázaných podniků soustředí na celou Českou republiku, nezanedbatelný je rovněž podíl mezinárodního obchodu. Souvisí to s rostoucím vlivem moderních technologií (například zakládání internetových obchodů) a inovačních procesů. Ostatně právě moderní technologie, především pak vývoj v IT sektoru, zapříčinily, že se pro 17 % dotázaných rozrostl cílový trh jejich produktů. Naopak jako hlavní důvod snížení velikosti trhu je uváděna finanční krize.

Pro většinu respondentů (59 %) posloužily vlastní úspory jako zdroj kapitálu při založení podniku. Dalšími významnými zdroji byly bankovní úvěry (19 %) a peníze od rodiny nebo příbuzných (17 %).

S finanční stránkou podnikatelů souvisí i graf č. 4.6.

Graf č. 4.6: Otázka 7: Do jaké kategorie patří celkový roční příjem vaší domácnosti (zahrnující veškeré zdroje příjmu)?

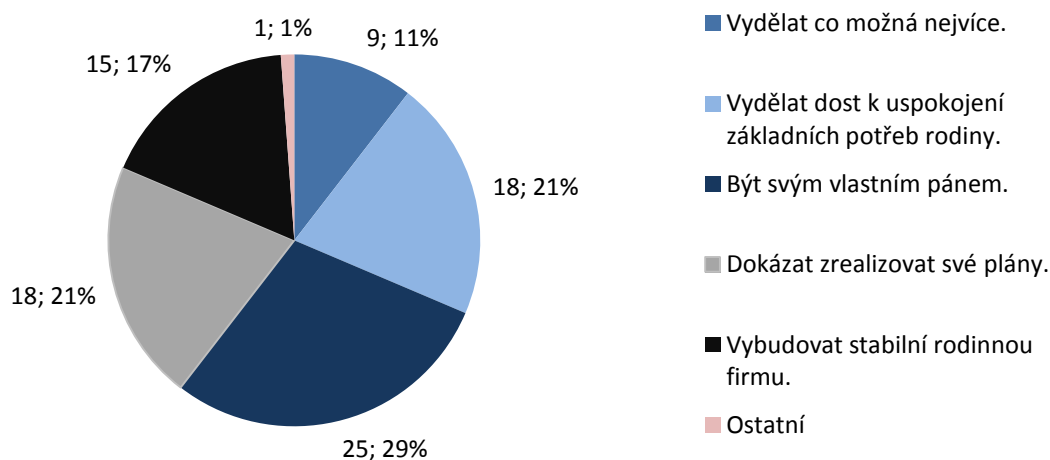
Zdroj: Autor

Z grafu je zřejmé, že roční rodinný příjem více než poloviny dotázaných je v rozmezí 205 000–408 000 Kč. Tento údaj mohu porovnat s daty z OECD, ve kterých je uveden průměrný čistý roční příjem domácnosti¹⁸ v České republice. V roce 2011 byl tento příjem 16 614 \$ (FINANCE, 2012). Částka by spadala do nejčtenějšího rozmezí mé analýzy.

V roce 2006 byl proveden telefonický průzkum od společnosti MasterCard, ve kterém bylo dotázáno 4 000 malých podniků z 8 států¹⁹ světa. V jedné části se autoři dotazovali na hlavní motivaci při založení podniku. 70 % respondentů uvedlo jako hlavní motivaci „vydělat dost peněz k pokrytí životních nákladů“. Další důležitou motivací je „získání větší kontroly do budoucna“, což může být vykládáno jako „získání nezávislosti“. Právě odpověď „získání nezávislosti“ neboli „být svým vlastním pánem“ získala 67 % většinu v USA (SMALLSURVEY, 2006). K tomuto faktu měl velmi zajímavý komentář Mark Henricks²⁰: „Bylo objeveno, že v zemích, kde je vysoce ceněna svoboda jednotlivce, je touha stát se nezávislým skutečně hlavním důvodem pro zahájení podnikání. To platí například pro USA.“ (CBSNEWS, 2010)

V mém průzkumu dominuje také odpověď „být svým vlastním pánem“ a dle vyjádření Marka Henrickse se mohu domnívat, že je v naší republice ceněná nezávislost.

Graf č. 4.7: Otázka č. 8: Která věta nejlépe vystihuje vaši motivaci pro zřízení a provoz podniku?

Zdroj: Autor

¹⁸ Příjem je uváděn v PPP dolarech.

¹⁹ Těmito státy jsou: USA, UK, Francie, Mexiko, Brazílie, Austrálie, Hongkong a Čína.

²⁰ Mark Henricks píše články o podnikání pro The New York Times, The Wall Street Journal, Entrepreneur a jiné publikace.

Dalšími důležitými motivacemi se ukázala být fakta jako „dokázat zrealizovat své plány“ nebo „vydělat dost k uspokojení základních potřeb rodiny“. Odpověď „ostatní“ byla zaznamenána jako „zaměstnat známé“.

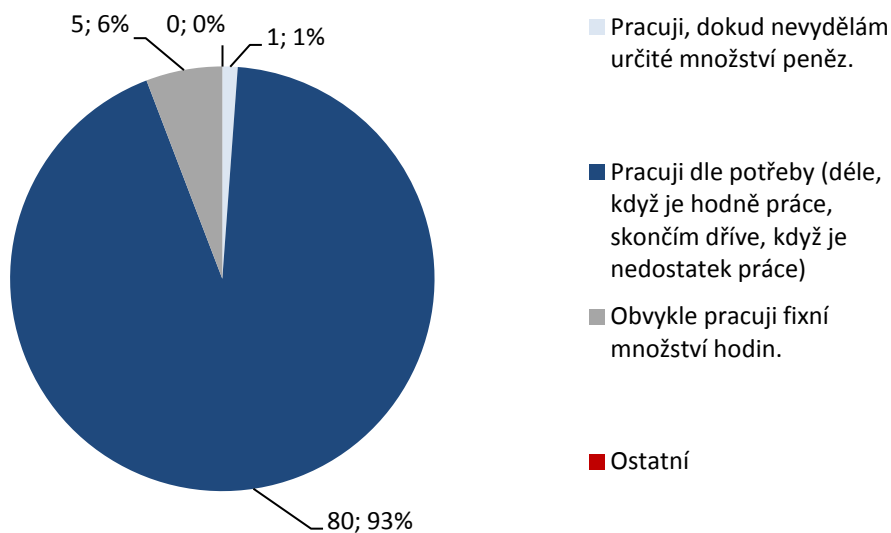
Následující otázka směřovala na strategii řízení firmy, respektive jakým mottem se podnikatelé řídí. 79 % (68 hlasů) odpovědělo „dosáhnout zisku v určitém časovém horizontu (zpočátku jsou ztráty možné)“ O zbytek hlasů se rovnoměrně podělily odpovědi „snažit se podnikat bez ohledu na cokoli (i se ztrátami)“ a „dosáhnout okamžitého zisku, jinak skončit“.

Dále jsem zjistil, že 95 % dotázaných si může vybrat, kolik hodin denně budou pracovat.

Jednoznačné jsou výsledky i u otázky, ve které jsem zkoumal, zda si podnikatelé a jejich zaměstnanci vedou záznamy o odpracovaných hodinách. U 75 % dotazovaných byla vyplněna odpověď „ano“ a u 25 % „ne“.

Poslední otázka má vysokou vypovídající hodnotu pro můj průzkum. Zjišťoval jsem, zda množství práce a vydělaná mzda ovlivní počet odpracovaných hodin. Tedy, zda podnikatelé využívají více volna v době, kdy je práce méně, nebo zda pracují fixní množství hodin. Další možností bylo „pracovat, dokud nevydělám určité množství peněz“. Odpovědi jsou zaznamenány v následujícím grafu.

Graf 4.8: Otázka č. 12: Která věta nejlépe vystihuje, kolik hodin obvykle pracujete?

Zdroj: Autor

Výsledky v tomto případě hovoří jednoznačně. Pouze 1 respondent pracuje, dokud nevydělá určité množství peněz a naopak 80 dotázaných pracuje dle potřeby.

4.3 *Specifikace modelu a výsledky*

4.3.1 Sestavení modelu

V poslední části dotazníku jsem zjišťoval počet odpracovaných hodin za měsíc a měsíční mzdu. Zkoumané období obsahovalo 7 měsíců, začínalo červencem 2012 a končilo lednem 2013. Získal jsem panelová data od 86 podniků o 602 pozorováních.

Obecná teorie mezičasové substituce předpokládá následující model k získání mzdové elasticity:

$$\Delta \ln h_t = \rho + \Delta x_t \theta + \alpha_w \Delta \ln w_t + \Delta \varepsilon_t$$

Klíčovými proměnnými jsou h_t a w_t . Závislá proměnná h_t je definována jako počet odpracovaných hodin (v mém případě za měsíc) a nezávislá proměnná w_t je průměrná hodinová mzda (v mém případě také za měsíc). Ovšem pro svoji analýzu sestavím vhodnější model:

$$\ln hod_{it} = \alpha + \beta \ln mzda_{it} + \varepsilon_{it}$$

Závislá proměnná hod_{it} zůstává stejná – počet odpracovaných hodin za měsíc. Nezávislá proměnná $mzda_{it}$ je nyní měsíční mzda.

4.3.2 Měsíční mzda vs. průměrná hodinová mzda

Nyní se pokusím vysvětlit, proč jsem zvolil model s měsíční mzdou. V pilotní verzi dotazníku jsem se snažil najít časový horizont rozhodování o nabídce práce u českých podnikatelů. Ukázalo se, že podnikatelé nejsou schopni uvést denní počet odpracovaných hodin ani denní příjem. V případě českých podnikatelů tedy nelze hovořit o krátké např. denní rozhodovací době, jako je to tomu v případě taxikářů v New Yorku (Camerer a kol., 1997) či

podnikatelů v Polsku (Strielkowski a Wasilewski, 2011). O nabídce práce se nerozhodují na základě denní báze, ale rozhodovací období je podstatně delší. Jako ideální se jeví jeden měsíc.

Navíc, jak uvádí Camerer a kol. (1997), pokud bych zvolil průměrnou hodinovou mzdu jako nezávislou proměnnou, mohlo by velice snadno dojít k chybě v měření v odpracovaných hodinách, a tím by se znehodnotily výsledky. Průměrnou hodinovou mzdu dostanu vydělením měsíční mzdy počtem odpracovaných hodin za měsíc. Pokud je počet odpracovaných hodin nadhodnocený, bude průměrná hodinová mzda příliš nízká a počet hodin neúměrně vysoký. Naopak, když je počet odpracovaných hodin podhodnocený, bude průměrná hodinová mzda neúměrně vysoká a množství hodin nízké. Mohlo by dojít k tzv. falešně negativním elasticitám. Tento problém lze eliminovat přidáním instrumentální proměnné, za kterou by v mém případě šla použít průměrná měsíční mzda ostatních podnikatelů ve stejných měsících. Ovšem to by vyžadovalo posbírání dalších dat, což přesahuje rámec mé práce. I z důvodu eliminace případné chyby v měření jsem zvolil měsíční mzdu jako vysvětlující proměnnou.

4.3.3 Klíčové proměnné

Klíčovými proměnnými zůstávají:

hod_{it} - množství odpracovaných hodin

$mzda_{it}$ - měsíční mzda

Následující tabulka ukazuje jednotlivé parametry u klíčových proměnných:

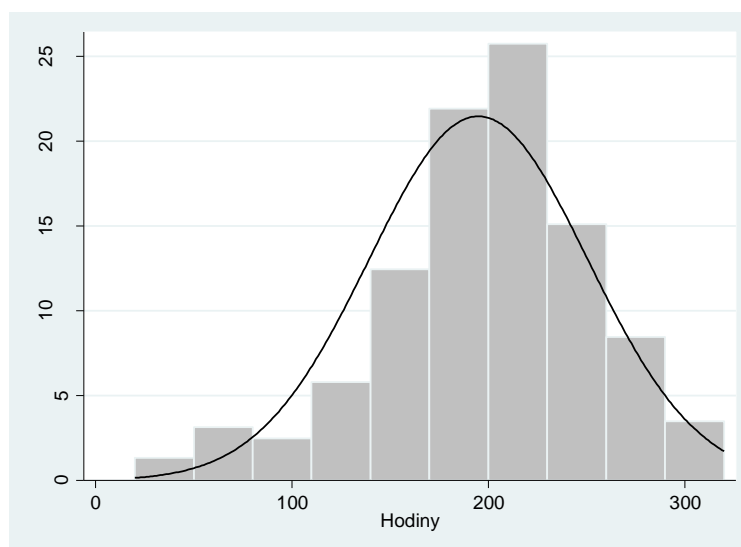
Tabulka č. 4.4: Souhrnná statistika klíčových proměnných

	průměr	směrodatná odchylka	medián	minimum	maximum
mzda	28 250,048	22 111,312	23 000	5 020	175 000
hodiny	194,934	52,723	200	20	320

Zdroj: Autor

Průměrná mzda z našeho průzkumu je nepatrně vyšší, než ukazuje celorepublikový průměr²¹. Tomu odpovídá i relativně vysoký průměrný počet odpracovaných hodin. Fakt, že podnikatelé z mého průzkumu přesahují standardní pracovní dobu, potvrzuje i následující histogram odpracovaných hodin:

Graf č. 4.9: Histogram odpracovaných hodin

Zdroj: Autor

Nyní si odhadnu model pomocí klasické metody OLS a uvedu výsledek i pro korelaci mezi odpracovanými hodinami a průměrnou hodinovou mzdou.

Tabulka č. 4.5: Model metodou OLS pro mzdu i průměrnou hodinovou mzdou

	odhad	směrodatná odchylka	t-statistika	p-hodnota	R^2	upravené R^2
log mzda	0,334	0,241	13,88	0,00	0,243	0,242
log prmzda ²²	-0,157	0,304	-5,19	0,00	0,043	0,041

Zdroj: Autor

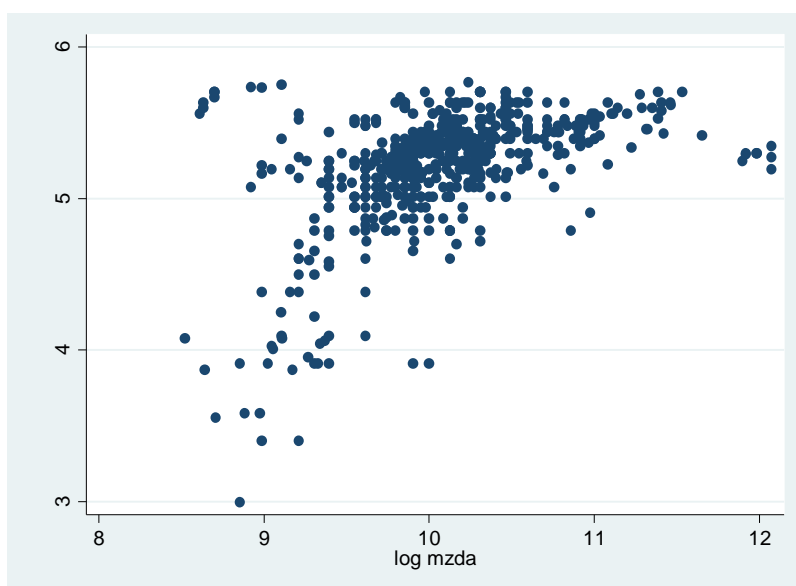
²¹ Průměrná mzda dle statistik ČSÚ (2013) vzrostla ve čtvrtém čtvrtletí roku 2012 na 27 170 Kč.

²² Prmzda je zkratka pro průměrnou hodinovou mzdou.

Výsledky se od sebe diametrálně liší. Rozdílné znamínka u koeficientů proměnných (log) mzda a (log) prnmzda naznačují, že v případě modelu s průměrnou mzdou mohlo dojít k výše zmíněným falešným negativním elasticitám. Tyto elasticity mohou být způsobeny uvedením nepřesných údajů u odpracovaných hodin. Tomuto vysvětlení nahrává i fakt, že celých 25 % respondentů si nevede záznamy o počtu odpracovaných hodin.

Naopak pozitivní korelaci mezi (log) hodinami a (log) mzdou dokazuje následující bodový graf:

Graf č. 4.10: Bodový graf závislosti (log) hodin na (log) mzdě

Zdroj: Autor

4.3.4 Hypotézy

Stanovím si tři základní hypotézy, které budu testovat:

1. Mzdová elasticita je v případě MSP záporná.
2. Vztah mezi odpracovaným časem a měsíční mzdou je pro malé a střední podnikatele záporný.
3. Podnikatelé se řídí metodou cílení příjmů a mají averzi k poklesu příjmu pod stanovený cíl.

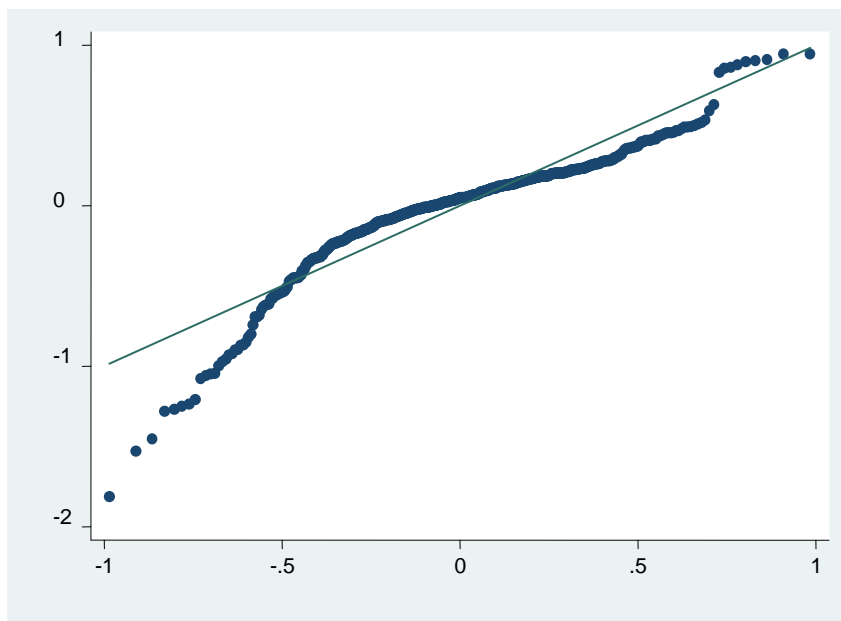
4.3.5 Verifikace modelu

Nejprve budu svůj model testovat na autokorelaci disturbancí. K tomuto testování se většinou používá Durbin-Watsonova statistika. Tuto metodu ovšem nevyužiji, protože může v případě panelových dat způsobit vychýlené výsledky. Začnu testem pro AR (1). Regrese \hat{u}_t na zpoždění \hat{u}_{t-1} ukazuje silnou autokorelaci (t-statistika pro první zpoždění je 26.53). Otestuji model na další zpoždění, které již autokorelaci nevykazuje (t-statistika je 2,12). I přesto, že model vykazuje autoregresi, odhady zůstanou konzistentní a nestranné.

V dalším kroku otestuji heteroskedasticitu reziduí. K ověření použiji Whiteův test, který jako nulovou hypotézu udává homoskedasticitu reziduí. Tato hypotéza je zamítnuta, protože F-statistika je 149,71 a p-hodnoty 0,000. Test ukazuje silnou heteroskedasticitu. Ovšem musím brát v úvahu, že díky autokorelaci je relevance testu oslabena.

Neméně důležitý je i test normality reziduí. K zjištění, zda jsou rezidua normálně rozložena, použiji grafickou metodu, konkrétně q-q plot, který ukazuje závislost kvantilů reziduí na kvantilech normálního rozdělení. V mém případě neukazuje normální rozdělení. I tento fakt se pokusím zlepšit použitím robustní analýzy.

Graf č. 4.11: Q-Q plot reziduí

Zdroj: Autor

4.3.6 Hausmanův test

Pomocí Hausmanova testu určím, zda je vhodnější použít model s fixními nebo náhodnými efekty. Provedením testu také zjistím, zda nejsou disturbance modelu korelovány s nezávislou proměnnou. Pokud test neumožňuje zamítnout nulovou hypotézu, je možné použít oba modely, ale model s náhodnými proměnnými je efektivnější. V mém případě zamítám nulovou hypotézu ($p = 0,0005$) a použiji model s fixními efekty, který zůstal oproti modelu s náhodnými efekty konzistentní.

4.3.7 Výsledky

Sestavím model s fixními efekty. Jako závislou proměnnou zvolím logaritmus odpracovaných hodin a jako nezávislou proměnnou logaritmus měsíční mzdy. Zatím do modelu není přidána žádná binární proměnná. Výsledky jsou prezentovány v následující tabulce.

Tabulka č. 4.6: Výsledky pro model s fixními efekty

	odhad	robustní směrodatná odchylka	t-statistika	p-hodnota
log mzda	0,526	0,108	4,85	0,000
$R^2 = 86,6$	upravené $R^2 = 84,4$		Počet pozorování = 602	

Zdroj: Autor

Na základě výsledků mohu zamítnout všechny tři hypotézy na 1% hladině významnosti. Mezi odpracovanými hodinami a mzdou je pozitivní vztah. Výsledky mohu také formulovat ve formě, že podnikatelé jsou ochotni pracovat o 52,6 % více, když jejich mzdy vzrostou o 100 %. Mzdová elasticita je tedy kladná a zamítám teorii stanovení určitého příjmu, po jehož splnění by podnikatelé přestali pracovat, ve prospěch mezičasové substituce nabídky práce.

Nyní do modelu přidám binární proměnou pro měsíc prosinec. V měsíci prosinci mají soukromníci vysoké náklady příležitosti díky vánočním svátkům. Pro všechny podnikatele je příjemnější v prosinci pracovat méně hodin.

Výsledky prezentuje následující tabulka:

Tabulka č. 4.7: Výsledky pro model s fixními efekty a binární proměnnou pro prosinec

	odhad	robustní směrodatná odchylka	t-statistika	p-hodnota
log mzda	0,529	0,11	4,77	0,000
prosinec	-0,011	0,017	-0,64	0,527
$R^2 = 86,6$		upravené $R^2 = 84,4$		Počet pozorování = 602

Zdroj: Autor

Použil jsem opět model s fixními efekty. Získané hodnoty ukazují, že binární proměnná pro prosinec je velice nesignifikantní. Wooldrige (1999) tvrdí, že použitím robustní analýzy může dojít k ovlivnění signifikance proměnné. Robustní t-statistika se může lišit od t rozdělení a tím dojít k zhoršení signifikance proměnné, čímž tento údaj ztrácí vypovídací hodnotu. Ovšem i bez použití robustní analýzy vychází binární proměnná pro prosinec jako silně nesignifikantní (p-hodnota je 0,532). Znamená to, že během měsíce prosince nejsou zaznamenány výrazné změny v nabídce práce podnikatelů a binární proměnná pro prosinec nemá opodstatnění.

V poslední části analýzy ukážu, jak se liší mzdová elasticita s pohlavím a věkem dotázaných. Věková hranice je určena na 50 let. Následující tabulka ukazuje výsledky.

Tabulka č. 4.8: Výsledky pro model s fixními efekty rozdělené dle věku a pohlaví respondentů

	Muži	Ženy	< 50 let	> 50 let
log mzda	0,473	0,756	0,662	0,373
robustní směrodatná odchylka	0,125	0,164	0,095	0,168
t-statistika	3,79	4,59	6,90	2,22
p-hodnota	0,000	0,000	0,000	0,034
R^2	0,811	0,932	0,871	0,877
upravené R^2	0,779	0,920	0,849	0,856
Počet pozorování	441	161	378	224

Zdroj: Autor

Všechny proměnné jsou opět v logaritmické formě a počet odpracovaných hodin je všemi proměnnými velice dobře vysvětlen (vysoké R^2). P – hodnoty příslušející k jednotlivým proměnným ukazují, že kromě nezávislé proměnné pro respondenty nad 50 let jsou všechny proměnné signifikantní dokonce na 1% hladině významnosti. Proměnná pro respondenty nad 50 let je signifikantní na 5% hladině významnosti, což je stále velice dobrý výsledek. Vztah mezi odpracovanými hodinami a vydělanou mzdou je ve všech případech kladný. Nejsilnější je korelace v případě žen. Tento výsledek pro mne není překvapením, neboť vyšší hodnoty elasticity nabídky práce pro ženy než pro muže se objevují v dřívějších empirických studiích (například Hausman a Ruud (1984)). Očekával jsem záporné hodnoty mzdové elasticity pro skupinu respondentů nad 50 let. Toto očekávání se nevyplnilo. Mzdová elasticita u této skupiny respondentů je sice nejnižší (0,373), ale stále signifikantně kladná. Mladší podnikatelé mají tendenci „honit se za každou korunou“ silněji než podnikatelé nad 50 let. Přesto je vidět, že pro všechny respondenty je každá koruna vzácná a hypotéza stanovení cíle se ani v jednom případě nepotvrdila.

Výhoda podnikatelů spočívá v tom, že ve většině případů je jejich pracovní doba flexibilní a mohou pracovat tak, jak je to pro ně nejefektivnější. Nabídka práce uzpůsobí svým preferencím. Porovnávají ztracený volný čas a mezní míru užítka z dodatečného příjmu. Vydělaná mzda zůstává hlavní motivací pro české podnikatele. Z pohledu podnikatelů v našem vzorku je tento přístup logický. Průzkum ukázal vysoký průměrný věk dotázaných – 42 let. Také prokázal fakt, že více než polovina respondentů je v podniku minimálně 13 let. To nahrává domněnce, že většina podnikatelů má zavedený podnik, do kterého investovali čas a peníze. Mohou tak splácet úvěry poskytnuté na rozvoj a rekonstrukci podniku či strojního vybavení. Mezní užitek z dodatečného příjmu může převýšit ztracený volný čas a každá vydělaná koruna být užitečná.

Z rozhovorů s podnikateli jsem získal dojem, že se většina z nich obává silné konkurence na trhu. Sílicí konkurenci naznačuje i analýza podnikatelského prostředí. Z ní je patrný rostoucí trend počtu podniků v sektoru MSP. V „krizovém“ roce 2009 dokonce vzrostl počet podniků oproti předcházejícímu roku o 32 572 subjektů. Za stejné období ovšem klesl nejen celkový výkon sektoru MSP, ale i účetní přidaná hodnota. Můj průzkum sice obavu z rostoucí konkurence nedokazuje, nicméně je to patrné i z nabídky práce podnikatelů. Například majitelé obchodů z obavy o zákazníky dodržují otevírací dobu a nedovolí si skončit dříve. Kromě příjmu hraje určitou roli v tomto chování i péče o „jméno“ podniku. Podnikatelé neohroží dobrou pověst zavedené a dlouho budované firmy nedodržováním například otevírací doby.

Získané výsledky potvrzují fakt, že v dlouhodobém horizontu je chování, kdy podnikatelé maximalizují zisk, efektivnější. Zisk totiž převáží nad náklady spojenými s faktorem učení o nabídce práce, které jsou vysoké především na začátku období. Podnikatelé se učí rozhodovat, kdy je pro ně výhodnější pracovat déle a kdy naopak skončit dříve. Například se jedná o správné nastavení otevírací doby a její prodloužení v určitém období. Zároveň pozorují výkyvy mzdové sazby a snaží se v ní najít určité zákonitosti. Postupem času jejich rozhodování o nabídce práce přechází v rutinu, ke které dopomáhají i časté, periodicky se opakující fluktuace v mzdových sazbách, jako například každoroční zvýšení maloobchodního prodeje v posledním čtvrtletí roku a naopak nízké výdělky v prvním čtvrtletí. Jak jsem zmínil výše v textu, více než polovina dotázaných pracuje ve svém podniku minimálně 13 let. Je to dost dlouhá doba na to, aby na základě získaných zkušeností byli

podnikatelé schopni efektivně určit nabídku práce. Tedy pracovat více, když je mzdová sazba větší. Další možná vysvětlení získaných výsledků jsem nastínil v závěru.

Rád bych upozornil na fakt, že i přes veškerou snahu nebyly některé z předpokladů pro metodu OLS splněny. Získané výsledky tak nemusí být naprosto přesné.

Závěr

Citlivost nabídky práce na mezičasové změny mzdy je důležitou součástí analýzy trhu práce a v empirických pracích se objevuje již v první polovině 20. století. Svoji bakalářskou práci se snažím navázat na řadu studií odhadující elasticitu nabídky práce. Zaměřil jsem se na malé a střední podnikatele v České republice. Shromáždil jsem údaje o počtu měsíčně odpracovaných hodin a vydělané měsíční mzdě od 86 respondentů. Také jsem zjistil informace o jednotlivých firmách, podnikatelích a jejich přístupu k podnikání. Z průzkumu mimo jiné vyplývá, že 93% respondentů na otázku ohledně délky pracovní doby odpovědělo „pracuji dle potřeby (pracuji déle, když je hodně práce, skončí dříve, když je nedostatek práce)“. Naopak pouze jeden dotázaný si stanovuje určitý příjem, který musí vydělat. Tato distribuce odpovědí naznačuje výsledek méj analyzy. K té jsem použil panelová data a na základě provedených testů jsem se rozhodl pro robustní analyzu s fixními efekty. Elasticita nabídky práce se pohybuje v rozmezí od 0,373 do 0,756. To ukazuje silnou evidenci mezičasové substitute nabídky práce. Naopak hypotéza cílení příjmů nemá na příkladě MSP v České republice žádné opodstatnění. Velmi podobné výsledky získali například Strielkowski a Wasilewski (2011), Browning, Deatona, Irish (1985). Naopak Wales (1973), který odhaduje elasticitu také pro osoby samostatně výdělečně činné, prokázal záporné hodnoty mzdové elasticity stejně jako např. Chou (2002). Zajímavý je také fakt, že ženy mají podstatně vyšší elasticitu nabídky práce než muži. U žen je odhadnutá mzdová elasticita 0,756, u mužů 0,473. Pozoruhodné jsou také výsledky u dotázaných nad 50 let, z nichž značná část podniká poměrně dlouhou dobu (průměrný počet let v podniku této skupiny dotázaných je 14 let). Přestože bych u této skupiny respondentů odhadoval spíše zápornou elasticitu (jejich hlavní motivací již nemusí být zisk), získané hodnoty ukazují pravý opak. Mzdová elasticita je výrazně kladná.

V druhé kapitole jsem zmínil averzi vůči ztrátě příjmu jako jednu z možných příčin upřednostnění hypotézy cílení příjmů. Tato averze má opodstatnění především v jednodenním horizontu. Pokud je horizont delší, není averze vůči ztrátě příjmu značná, neboť ztráta může být nahrazena neočekávaným ziskem v jiný den. To může být jedním z možných vysvětlení mých závěrů. Další možné vysvětlení skýtá mentální účetnictví. Myšlenku mentálního

účetnictví rozpracoval Thaler (1999). Srovnává proces mentálního účetnictví s finančním účetnictvím a tvrdí, že jednotlivci a domácnosti potřebují zaznamenat a analyzovat transakce stejně jako firmy. Podstatné je, že podle mentálního účetnictví člověk nejedná vždy racionálně. Do jeho rozhodování se přimíchávají myšlenkové pochody, které ovlivňují jeho pohled na příjmy, např. dnešní peníze nemusí mít pro něj stejnou hodnotu jako zítřejší. Klíčovou roli hraje období, za které člověk hodnotí účty, zda například v denním horizontu nebo měsíčním. To ovlivňuje zvolené množství odpracovaných hodin. Podnikatelé budou pracovat různé množství hodin na základě toho, zda hodnotí mzdy a náklady ušlé příležitosti denně nebo měsíčně. Pokud mají pocit, že zítřejší příjem s dnešním nesouvisí, velmi pravděpodobně zvolí hypotézu denního cílení. V případě podnikatelů v našem vzorku, jejichž rozhodovací horizont je delší, lze hypotézu cílení příjmů zamítnout.

Další možné vysvětlení souvisí s historií České republiky. Tržní ekonomika se u nás začala rodit až v 90. letech minulého století. V době totalitního režimu u nás dominovala plánovaná ekonomika a soukromý majetek prakticky neexistoval. Právě doznívající ekonomická transformace z plánované ekonomiky na tržní může být důležitým faktorem ovlivňující české podnikatele. Jednou z hlavních motivací podnikání zůstává akumulace kapitálu a bohatství. Tento fakt ostatně prokázal i můj průzkum. Není tedy divu, že pro české podnikatele je „každá koruna vzácná“. K tomu přispěla i nedávná ekonomická krize a nejisté vyhlídky do budoucna. Jak uvádím v analýze sektoru MSP, během ekonomické krize v roce 2009 výrazně poklesl zahraniční obchod, účetní přidaná hodnota i počet zaměstnanců MSP.

Samozřejmě existuje i možnost, že respondenti nevyplnili správně dotazník. U počtu odpracovaných hodin to může být způsobeno tím, že pouze tři čtvrtiny dotázaných zaznamenávají počet odpracovaných hodin. U měsíční mzdy je to složitější. Údaje o mzdě jsou citlivá data, která podnikatelé neradi sdělují. Uvedené měsíční příjmy mohly být podhodnocené. Podnikatelé mohou mít příjmy, které nejsou ochotni přiznat, protože se obávají regulace či zásahů ze strany úřadů.

Literatura

- Alogoskoufis, G. S., 1987a. *On intertemporal substitution and aggregate labor supply*, Journal of Political Economy, 95(5), str. 938-960
- Alogoskoufis, G. S., 1987b. *Aggregate employment and intertemporal substitution in the UK*. The Economic Journal, 97(386), str. 40- 415.
- Altonji, J. G., 1986. *The intertemporal substitution in labor supply: evidence from micro data*. Journal of Political Economy, 94(3), str. 176-215.
- Andrews, M. a Nickell, S. J., 1983. *Unions, real wages and employment in Britain*. Oxford Economic Papers, (35), str. 507-530.
- Babonea, A. a Voicu, M., 2011. *Using the snowball method in marketing research on hidden populations*. International Conference : CKS - Challenges of the Knowledge Soc.
- Benáček, V., 1994. *Small Business and Private Entrepreneurship during Transition: The Case of the Czech Republic*. Praha, CERGE EI.
- Benítez-Silva, H., 2000. *The Neoclassical Labor Supply Model: Intertemporal and Life Cycle Models*. Economics, 640, str. 1-16.
- Berg, E. J., 1961. *Backward-Sloping labor Supply Functions in Dual Economies - The Africa Case*. The Quarterly Journal of Economics, 75(3), str. 468-492.
- Bohatá, M., 1999. *Small and medium-sized enterprises in the Czech manufacturing industry*. Praha, CERGE EI.
- Browning, M., Deaton, A. a Irish, M., 1985. *A Profitable Approach to Labor Supply and Commodity Demands over the Life-Cycle*. Econometrica, 53(3), str. 503-43.
- BUSINESSINFO, 2012. *Exportní strategie ČR 2012 - 2020* [online]. Czech Trade [cit. 28.3.2013]. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cs/zahranicni-obchod-eu/statni-podpora-exportu/exportni-strategie-cr.html>
- Cahuc, P. a Zylberberg, A., 2004. *Labor Economics*. MA, USA. The MIT Press.
- Camerer, C., Babcock, L., Loewenstein, G. a Thaler, R., 1997. *Labour supply of New York City cabdrivers: one day at a time*. The Quarterly Journal of Economics, 112(2), str. 407-441.
- CBSNEWS, 2010. Henricks, M. *Why do people start businesses? It's not what you think* [online]. CBS Interactive Inc. [cit. 16.4.2013]. Dostupné z: http://www.cbsnews.com/8301-505143_162-46240403/why-do-people-start-businesses-its-not-what-you-think/

CZECHINVEST, 2013. *Aplikační výklad pro vymezení pojmů drobný, malý a střední podnikatel a postupů pro zařazování podnikatelů do jednotlivých kategorií* [online]. CzechInvest [cit. 27.3.2013]. Dostupné z: <http://www.czechinvest.org/definice-msp>

ČSÚ, 2011, Dubská, D. *Malé a střední firmy v ekonomice ČR v letech 2003 – 2010* [online]. Český statistický úřad, 2013 [cit. 29.3.2013]. Dostupné z: http://notes3.czso.cz/csu/2011ediciplan.nsf/publ/1161-11-n_2011

ČSÚ, 2013. *Průměrná hrubá měsíční mzda* [online]. Český statistický úřad [cit. 18.4.2013]. Dostupné z: <http://vdb.czso.cz/vdbvo/tabparam.jsp?voa=tabulka&cislotab=PRA1100CU&vo=null#pozn2>

Dib, A. a Phaneuf, L., 2005. *Intertemporal Substitution in Macroeconomics: Evidence from a Two-Dimensional Labour Supply Model with Money*. Bank of Canada - Working Papers, 30(5), str. 1-35.

Dlouhý, V. a Mládek, J., 1994. *Privatization and Corporate Control in the Czech Republic*. Economic Policy, 19, str. 156-170.

DOINGBUSINESS, 2013. *Doing Business 2013: Economy Profile: Czech Republic* [online]. The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank [cit. 4.4.2013]. Dostupné z: <http://www.doingbusiness.org/~media/giawb/doing%20business/documents/profiles/country/CZE.pdf>

Dunsky, R. M. a Dutkowsky, D. H., 1996. *Intertemporal Substitution, Money, and Aggregate Labor Supply*. Journal of Money, Credit & Banking, 28(2), str. 216-232.

EC.EUROPA, European Commission. *The new SME definition. User guide and model declaration*. [online] Enterprise and industry publications [cit. 25.3.2013] Dostupné z: <http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/sme-definition/>

EC.EUROPA, 2012, European Commission. *EU SMEs in 2012: at the crossroads. Annual report on small and medium-sized enterprises in the EU, 2011/12* [online]. Enterprise and industry publications [cit. 30.3.2013]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/performance-review/index_en.htm

EXPLORABLE, 2009. Castillo, J. J. *Snowball Sampling* [online] [cit. 5.5.2013] Dostupné z: <http://explorable.com/snowball-sampling>

Fafchamps, M., 1993. *Sequential Labor Decisions under Uncertainty: An Estimable Household Model of West-African Farmers*. Econometrica, 61(5), str. 1173-1197.

FINANCE, 2012. *Porovnání příjmů domácností: řecká domácnost se má o kus lépe než ta česká* [online]. Finance media a.s. [cit. 12.4.2013]. Dostupné z: <http://www.finance.cz/zpravy/finance/354477-porovnani-prijmu-domacnosti-recka-domacnost-se-ma-o-kus-lepe-nez-ta-ceska/>

Ghez, G. a Becker, G. S., 1975. *The Allocation of Time and Goods over the Life Cycle*. NBER Working Papers 112(30), str. 46-82.

Hall, R. E., 1980. *Labor Supply and Aggregate Fluctuations*. NBER Working Paper, 385.

Hanousek, J., Kočenda, E. a Lízal, L., 2004. *Tale of the Czech Transition: Understanding the Challenges Ahead*. Praha, Univerzita Karlova v Praze a CERGE EI.

Hansen, L. P. a Singleton, K. J., 1982: *Generalized Instrumental Variables Estimation of Nonlinear Rational Expectations Models*. *Econometrica*, 50(5), str. 1269-1286.

Hausman, J. A. a Ruud, P., 1984. *Family Labor Supply with Taxes*. *American Economic Review*, 74(2), str. 242 - 248.

Chang, Y. a Kim, S. B., 2003. *From Individual to Aggregate Labor Supply: A Quantitative Analysis Based on a Heterogeneous Agent Macroeconomy*. *International Economic Review*, 47(1), str. 1-27.

Chang, Y. a Kim, S. B., 2005. *On the Aggregate Labor Supply*. *Economic Quarterly*, 91(1), str.21-37.

Chou, Y. K., 2002. *Testing Alternative Models of Labor Supply: Evidence from Taxi Drivers in Singapore*. University of Melbourne Department of Economics - Working Papers Series, 768, str. 1-37.

Kahneman, D. a Tversky, A., 1979. *Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk*. *Econometrica*, 47(2), str. 263-292.

Kahneman, D. a Tversky, A., 1991. *Loss Aversion in Riskless Choice: A Reference-Dependent Model*, *Quarterly Journal of Economics*, 106(4), str. 1039-61.

Kaplánek, M. *Metody sociologického výzkumu* [online] [cit. 8.5.2013]. Dostupné z: <http://www.tf.jcu.cz/getfile/57935b970a7def6f>

Lucas, R. E., 1980. *Methods and problems in business cycle theory*. *Journal of Money, Credit & Banking*, 12, str. 696-715.

Lucas, R. E. a Rapping, L. A., 1969. *Real Wages, Employment and Inflation*. *Journal of Political Economy*, 77(5), str. 721-754.

MaCurdy, T. E., 1981. *An Empirical Model of Labor Supply in a Life-Cycle Setting*. *Journal of Political Economy*, 89(6), str. 1059-1085.

Mankiw, N. G., Rotemberg, J. J. a Summers, L. H., 1985. *Intertemporal Substitution in Macroeconomics*. The Quarterly Journal of Economics, 100, str. 225 - 251

Matějková, J., 1994. *Podpora podnikání s důrazem na malé a střední podniky*. Praha, VICTORIA.

MPO, 2012. *Koncepce podpory malých a středních podnikatelů na období let 2014–2020*. [online]. Hospodářská komora České republiky [cit. 25.3.2013]. Dostupné z: <http://www.komora.cz/pomahame-vasemu-podnikani/pripominkovani-legislativy-2/nove-materialy-k-pripominkam-1/nove-materialy-k-pripominkam/242-12-koncepce-podpory-malych-a-strednich-podnikatelu-na-obdobi-let-2014-2020-t-1-11-2012.aspx>

PODNIKATEL, 2009, Hovorka, M. *Jsmě na tom hůře, než jsme čekali. Recese je nevyhnutelná* [online] [cit. 28.3.2013]. Dostupné z: <http://www.podnikatel.cz/clanky/recese-je-nevyhnutelna/>

PODNIKATEL, 2011, Morávek, D. *Statistiky klamou, přes milion podnikatelů existuje jen na papíře* [online] [cit. 27.3.2013]. Dostupné z: <http://www.podnikatel.cz/clanky/pocet-podnikatelu-mpo-statistiky/>

Rogerson, R. a Rupert, P., 1991. *New Estimates of Intertemporal Substitution: The Effect of Corner Solutions for Year-Round Workers*. Journal of Monetary Economics, 27(2), str. 255-269.

SMALLSURVEY, 2006. KRC Reseacher. *MasterCard Global Small Business Survey* [online]. MasterCard [cit. 20.4.2013].. Dostupné z: http://www.mastercard.com/us/company/en/newsroom/pr_GlobalSmallBusinessSurvey2006.html

SME–UNION, 2011. *Kdo je SME/MSP* [online]. Unie malých a středních podniků ČR [cit. 20.3.2013]. Dostupné z: http://www.sme-union.cz/?page_id=163

Smith, J. P., 1977. *Family Labor Supply over the Life Cycle*. Exploration in Economic Research, 4(2), str. 205-76.

Strielkowski, W. a Wasilewski, A., 2011. *Daily targeting versus intertemporal substitution — estimating elasticities of labour supply: a case of Polish rural entrepreneurs*. Economics and Management, 10(72), str. 3–10.

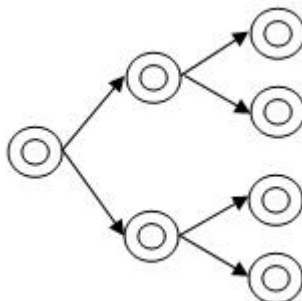
Thaler, R. H., 1999. *Mental Accounting Matters*. Journal of Behavioral Decision Making, 12(3), str. 183-206.

Wales, T. J., 1973. *Estimation of a Labor Supply Curve for Self Employed Business Proprietors*. International Economic Review, 14, str. 69–80.

Wooldridge, J. M., 1999. *Introductory Econometrics: A Modern Approach*. USA: South-Western College Publishing.

Přílohy

Příloha č. 1: Exponenciální nediskriminační metoda sněhové koule

Zdroj: EXPLORABLE (2009)

Příloha č. 2: Dotazníkový průzkum

Dotazník k BP

Vážený čtenáři, vážená čtenářko,

prosím Vás o vyplnění tohoto anonymního dotazníku, čímž poskytnete velice cenné informace pro moji bakalářskou práci, ve které se zabývám empirickým odhadem elasticit nabídky práce na příkladě malých a středních podniků (MSP) v České republice.

Dotazník je určen živnostníkům, majitelům, manažerům a zaměstnancům (především těm, kteří si mohou vybrat, kolik hodin měsíčně odpracují) malých a středních firem. Dotazník je anonymní, obsahuje 18 otázek, jeho vyplnění Vám zabere 5 - 10 minut.

V případě připomínek, dotazů nebo zájmu o výsledky průzkumu se můžete obrátit na můj email: rosta.hrdy@gmail.com.

Předem Vám děkuji za spolupráci.

Rostislav Hrdý

Student Institutu ekonomických studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy

DOTAZNÍK

Oddíl I

Informace o osobě, která vyplňuje tento dotazník:

1. Pozice: *vlastník/manažer/zaměstnanec*

2. Počet let ve firmě: ____ *let*

3. Nejvyšší dosažené vzdělání:

Základní/Střední s maturitou/Střední s výučním listem/Vysokoškolské/PhD

4. Pohlaví: *M/Ž*

5. Věk: ____ *let*

Oddíl II

1. Jak dlouho se váš podnik pohybuje v této oblasti podnikání (funguje na trhu v této oblasti)?
Od _____
2. Jaký je právní a organizační základ vašeho podniku / firmy?
 - a) Živnostník
 - b) Společnost s ručením omezeným (s.r.o.)
 - c) Akciová společnost (a.s.)
 - d) Veřejná obchodní společnost (v.o.s.)
 - e) Komanditní společnost (k. s.)
 - f) Občanská společnost
 - g) Jiná forma (jaká?): _____
3. Kolik zaměstnanců pracuje ve vašem podniku?
 - a) Žádný
 - b) 1-5 zaměstnanců
 - c) 6-10 zaměstnanců
 - d) 11-20 zaměstnanců
 - e) 21-50 zaměstnanců
 - f) > 50 zaměstnanců
4. Jak byste popsal velikost trhu, ve kterém podnikáte?
 - a) Několik sousedních obcí
 - b) Celý okres
 - c) Několik sousedních okresů
 - d) Celý kraj
 - e) Celá ČR – domácí trh
 - f) Mezinárodní trh
5. Zda (a jak) se změnil cílový trh výrobků vašeho podniku v posledních 3 letech?
 - a) Zůstal stejný
 - b) Rozrostl se díky: _____
 - c) Zmenšil se díky: _____

Oddíl III

V následujícím oddílu uveďte, kolik hodin měsíčně jste pracoval/a a jaká byla vaše měsíční hrubá mzda.

Prosím, pokuste se uvést co nejpřesnější údaje.

13. Uveďte prosím, kolik hodin měsíčně jste pracoval:

minulý měsíc	předminulý měsíc	před třemi měsíci	před čtyřmi měsíci	před pěti měsíci	před šesti měsíci	před sedmi měsíci

14. Uveďte prosím, jaká byla vaše měsíční hrubá mzda:

minulý měsíc	předminulý měsíc	před třemi měsíci	před čtyřmi měsíci	před pěti měsíci	před šesti měsíci	před sedmi měsíci

Datum: _____